

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási tevékenysége

HANGODI Ágnes

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ¹ megalakulása után – legfontosabb munkaterületeinek megfelelően – három osztályra tagozódott, ezek között a kezdetektől fogva igen tevékeny munkát folytatott az Oktatási osztály². Mivel feladatainak jellegéből következett, hogy tankönyvírásra, szak- és továbbképző tanfolyamokon előadások és gyakorlatok tartására, szakszövegek fordítására és lektorálására külső szakembereket kérjen fel, a másik két létrejött osztály (könyvtártudományi, módszertani) szerkezetével ellentétben kezdetben egyébként is kis osztálylétszámán belül nem alakultak ki további csoportok³. Az osztályvezető mellett egy előadó foglalkozott a középfokú, egy másik az alap- és a felsőfokú szakképzéssel, egy harmadik a továbbképzéssel, és az utóbbinak segített be egy pedagógus végzettséggel rendelkező kolléga, aki az abban az időben kötelező ideológiai képzésért is felelős volt.

Az osztály feladatainak első részletezésekor e tanulmányban egy másik évfordulós visszaemlékezésre⁴ támaszkodom: „*Szakmai képzés és továbbképzés terén központilag gondozta, illetve támogatta a könyvtárosok politikai és szakmai továbbképzését, illetve szakképzését; tanulmányi anyagot (tankönyvek, jegyzetek, szöveggyűjtemények stb.) állított össze a szakmai képzés és továbbképzés különböző formái számára, támogatta és értékelte az egyes hálózatokban folyó belső szakoktatási munkát s ennek keretében szakirodalmi figyelőszolgálatot végzett; felmérte, javasolta, illetve biztosította a szakképzés, valamint a továbbképzés költségtervezetét; megszervezte a MM által adott irányelvek alapján indított központi tanfolyamokat, továbbá a központi továbbképzés egyéb formáit és módzatait (előadás-sorozatokat, egyéni tanulás, szakirodalom tanulmányozása)*”.

A középfokú képzés első korszaka⁵

Az első éves tevékenységről az osztály két munkatársa, *Besenyei Andorné* és *Papp István* számolt be az Országos Széchényi Könyvtár 1959-es évkönyvében⁶, hivatkozva a könyvtáros szakképzésnek és a továbbképzésnek az Országos Könyvtárügyi Tanács Oktatási Szakbizottsága által 1956-ban kialakított, majd 1957 tavaszán megtárgyalt és elfogadott országos tervére⁷. E terv a képzési formákat két részre bontotta, a Szakbizottság ennek alapján az elvi irányítás mellett az első képzéseket is elindította: két-éves kiegészítő tanfolyamot az egyetemet nem könyvtár szakon végzetteknek, szintén kétéves középfokú tanfolyamot az érettségizett könyvtárosok számára (képesítést nyújtó tanfolyamok). A tanulmány szerzői szerint az Oktatási osztály létrehozásának egyik igen erősen motiváló tényezője a képzések szervezésének „nehéz és külön apparátust” kívánó teendőinek ellátása, ezzel együtt az OKT Oktatási Szakbizottságának tehermentesítése volt. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy az osztály 1959 tavaszán átvette a kiegészítő tanfolyam szervezését, és decemberben lebonyolította 18 más egyetemi végzettséggel rendelkező hallgató első év végi záróvizsgáztatását – a képzéstípus képviselője a továbbiakban mégis az ELTE-n akkor már közel egy évtizede működő könyvtár tanszék feladatává vált.

Hasonló, ugyanakkor módszereiben mégis más átvétel történt az éppen folyó középfokú tanfolyam esetében: az Oktatási osztály e formánál arra vállalkozott, hogy az első, 1957-ben kezdődött képzés különböző megyékben működő tanulócsoportjait a számonkérés idejére azonos tudásbéli színvonalra hozza, segítve a helyi tanfolyamfelelősöket, és pótolva az egyes helyszíneken felületesebben vagy egyáltalán nem érintett tantárgyi részeket⁸. Ezzel párhuzamosan megindult a tanfolyam tananyagának egységesítése, az alapképzés tartalmának meghatározása; tekintet nélkül arra, hogy a középfokú munkakör betöltésére milyen könyvtártípusban: közmű-

velődési, tudományos vagy szakkönyvtárban került sor⁹. A tanterv az ideológiai ismeretek (marxizmus-leninizmus, művelődéspolitikai tájékoztatás a kül- és belpolitikai helyzetről) mellett a következő szakmai tárgyakra koncentrált: könyvtártan, címléírás, osztályozás, könyv- és könyvtártörténet, bibliográfia és könyvismeret (történeti és elméleti bevezetés, filozófia; természettudományok, ipar, mezőgazdaság, orvostudomány; társadalomtudományok; művészetek és szépirodalom), nyelvismeret (orosz nyelv középfokon, egy szabadon választott idegen nyelv szótárral történő olvasási fokon), gépirás (tízujjas vakírás 150-es leütési sebességgel). A középfokú képzés célja a kezdetektől fogva deklaráltan kettős: a már könyvtárban dolgozók képzése mellett a középfokú végzettségű könyvtárosgárda tervszerű utánpótlása, ehhez igazodik a képzés közös módszertani alapra, az önálló tanulásra építő két tagozata, a levelező és a nappali forma is.

Az első, már az Oktatási osztály által szervezett, 1959/60-as tanévben induló levelező tagozaton előre megszabott tematikát teljesítő, félévenként háromnapos ún. konferenciákon vettek részt a jelentkezők a könyvtári hálózatok alapján csoportosított helyszíneken: Budapesten az Országos Műszaki Könyvtárban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, az Országos Széchényi Könyvtárban és a szakszervezeti könyvtári hálózatban; vidéken pedig – a földrajzi megközelítési lehetőségeket is figyelembe véve – a képzésben már korábban is kiemelkedően teljesítő megyei könyvtárakban. Már az első félév tapasztalatai azt mutatták, hogy e képzési forma nem igazán vált be, ennek következtében merült fel először, de aztán se akkor, se a későbbiekben nem valósult meg a bentlakásos, központi könyvtáros iskola és kollégium zseniális terve¹⁰.

Az önálló tanulási forma¹¹ a nappali tagozaton még egyértelműbben alakult: a résztvevők – felvételi beszélgetésen kiválogatott, érettségizett fiatalok, akik a legjobb tanulmányi eredménnyel jöttek, és legalább egy idegen nyelvet középszintű szinten ismertek – naponta öt óra munka mellett három további órát töltöttek tanulással,

az oktatási felelősök irányításával, hat, ún. tan-könyvtári helyszínen: Budapesten az Országos Széchényi Könyvtárban¹², a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, az Országos Műszaki Könyvtárban, és három megyei könyvtárban: Miskolcon, Kaposváron és Veszprémben. A félévi vizsgák előtt a hallgatók egyhetes előkészítőn erősíthették tudásukat, a budapesti helyszínen emellett bizonyos tantárgyakból közös előadásokon, szemináriumokon való részvételre is volt lehetőség.

A kétéves középfokú könyvtárosképző szaktanfolyamon az ország különböző képzési helyszínein – Szombathelytől Nyíregyházáig és Miskolctól Pécsig, valamint több budapesti könyvtárban – az 1962-es évvel bezárólag összesen 613 fő végzett¹³, de a KMK *A középfokú könyvtárosképzés problémái* címmel már 1960 decemberében előterjesztést készített a Művelődésügyi Minisztérium számára, amelyben lefektette a képzés tartalmi és szervezeti továbbfejlesztéséről szóló javaslatát¹⁴. Az előterjesztés szerint a középfokú képzés elvégzésének követelménye a főfoglalkozású könyvtári munkatársak nagy tömegét érinti; a képzés tartalmával kapcsolatos problémákat pedig az okozza, hogy több könyvtártípus különböző munkaköreire kell(ene) koncentrálnia. A megoldást a szakosodás jelenti: a képzés utolsó félévében a szakkönyvtárak, a közművelődési könyvtárak és a gyermekkönyvtárak speciális igényeinek is megfelel az oktatás tartalma. Az előterjesztés célként fogalmazza meg a képzés színvonalának jóval magasabb szintre emelését, a KMK Oktatási osztályának a képzéstípus irányításában és szervezésében betöltött szerepe erősítését, részletes tananyagok készítését, az oktatók továbbképzését és az oktatási módszerek tökéletesítését. Az előterjesztés egyenes következményének tekinthető, hogy a KMK – az országos műszaki könyvtár és az országos orvostudományi könyvtár közreműködésével – a kétéves képzést két és fél éves egységes alapra épülő szakosított könyvtárosképző szaktanfolyammá alakította át, és 1962. szeptember 1-jén elindította az első évfolyamot is. A „Mű-

velődésügyi Minisztérium Könyvtárosztályának jóváhagyásával” 1963-ban a KMK kiadásában megjelent, a tantárgyak felsorolását és részletes tematikáját, óra- és vizsgaterveket tartalmazó Ideiglenes tanterv és utasítás¹⁵ szerint „*A szaktanfolyam célja a könyvtári munka ellátásához szükséges – elsősorban gyakorlati – ismeretekkel, készségekkel és jártasságokkal rendelkező könyvtárosok képzése*”¹⁶. A képzés időtartama esti (hetente 4–4 óra) tagozaton félévenként 120, összesen 600, levelező (félévenként két-két konferencia 20–20 órában) tagozaton 200 órássá vált; tantárgyai között az egységesen kötelező ismeretek (ideológiai-politikai ismeretek, könyvtártan, könyvismeret-bibliográfiai, könyvészeti ismeretek, könyvtári feldolgozó munka, idegen nyelv, gépírás) mellett megjelentek a szakosítottan kötelező tantárgyak:

közművelődési könyvtárosoknak: pedagógiai és pszichológiai ismeretek, a művészetek és a szépirodalom könyvészetének alapjai, tájékoztató munka a közművelődési könyvtárban, szépirodalmi művek ismerete;

társadalomtudományi szakkönyvtárosoknak: a szakkönyvtári munka, a művészetek és a szépirodalom könyvészetének alapjai, tájékoztató munka a társadalomtudományi szakkönyvtárban, társadalomtudományi művek ismerete; műszaki és természettudományi szakkönyvtárosoknak: a szakkönyvtári munka, műszaki könyvismeret és tájékoztatás, technológia;

orvosi és egészségügyi szakkönyvtárosoknak: a szakkönyvtári munka, orvosi könyvismeret és tájékoztatás, orvosi terminológia.

A tanfolyamok önköltségesek voltak, a résztvevők tandíját szociális körülményeik és tanulmányi eredményeik figyelembe vételével állapították meg: esti tagozaton félévi 100 és 250, levelező tagozaton félévi 80 és 140 forint között.¹⁷ A résztvevők a sikeresen lezárt öt félév, ill. az előre megadott témában megírt és elfogadott záródolgozat után, vizsgadíj ellenében képesítő vizsgát tettek ideológiai-politikai ismeretekből, könyvtártanból és könyvismeretből. 1966-ig összesen mintegy 1180 fő szerezte meg végzettségét e tanfolyamokon¹⁸.

Az osztály tevékenységének igen jelentős részét képezte a képzési forma megvalósításához szükséges, sorozatokba rendezett jegyzetek, tankönyvek elkészítése, elkészíttetése. A teljességre törekvő felsorolás oldalakat tenne ki, így inkább csak a szerzőkre – ezzel együtt döntő többségében az adott téma oktatóira – és a témákra utalok a teljesség igénye nélkül: *Szentmihályi János: Bibliográfiai alapismeretek, A magyar nemzeti bibliográfia; Kiss Jenő: Könyvtárügy; Horváth Tibor: Szakirodalmi forrásismeret: bevezetés, Tájékoztató munka; Mónus Imre: Példatár a Tájékoztató munka című tantárgyhoz; Ibos Ferenc: A tudományos és művészeti élet, a közoktatás és a népművelés szervezete; Iványi Dóra: Az Egyetem Tizedes Osztályozás alapjai; Györe Pál – Hoványi Gábor: Könyvtári osztályozás; Vargha Balázs: Gyermekeirodalom; Szelényi Iván: Időszzerű gazdasági kérdések; Horváth Magda: A címleírás alapjai; Jánuszky Lajos: Tudományos kutatás, műszaki tájékoztatás, szakirodalmi tájékoztatás (dokumentáció); Balázs Sándor: Reprográfia. Az idegen nyelvi fakultatív oktatást angol, német, francia és orosz nyelvű, a tananyagot féléves bontásban támogató gyakorló szöveggyűjtemények segítették; a szakirodalmi forrásismerethez pedig témakörönként, tudományáganként jelentek meg jegyzetek: filozófia (Horváth Tibor – Nyakó István), közgazdaságtudomány (Dienes Gedeonné), pszichológia és pedagógia (Bánlaky Éva), szociológia (Szelényi Iván), állam- és jogtudomány (Szabó Sándor), néprajz (Horváth Tibor), egészségügy (Dörnyei Sándor), marxizmus-leninizmus (Nyakó István – Szabó Sándor), irodalomtudomány (Fogarassy Miklós).*

1962-ben (a két és féléves képzésre vonatkozó tervek elfogadása után, de még a képzés megkezdése előtt), majd 1964-ben a művelődésügyi miniszter utasításokban¹⁹ kötötte képesítéshez a könyvtárosi munkakörök betöltését, a középfokú könyvtárosi szakképesítést a középiskolai érettségi után megszerzett középfokú könyvtárosképző szaktanfolyam elvégzését tanúsító bizonyítvány meglétével határozva meg. Az első utasítás rögzíti a képzésnek az azóta

eltelt időszakban többször is kérdéseket felvető minősítését: az iskolarendszeren kívül működő oktatási formát. Ebben a korai időszakban merült fel először a könyvtáros továbbképzésben azóta is fel-felbukkanó kettős probléma: az akkor érvényben lévő képesítési utasítás²⁰ csak az iskolai végzettséget írta elő, és nem vette figyelembe a szakképzettséget (vagyis a fizetés szerinti besorolásban a könyvtárosi középfokú szakképzettség nem számított, a fizetés csak a középiskolai végzettségnek felelt meg); emellett a tanfolyami végzettség a továbbtanulásban is „sákcát” jelentett, egyetemi vagy főiskolai felvételi esetén nem került semmilyen formán beszámításba²¹. Az ellentmondásokat tovább erősítette – de egy szempontból, pontosabban egy könyvtártípus: a közművelődési könyvtár szakember-ellátása területén mégis megoldotta – az 1963. június 1-jei kormányrendelet²², amely a tanítóképző intézetekben létrehozta a népművelő-könyvtáros szakot Szombathelyen és Debrecenben²³ először nappali, majd később levelező tagozaton. A két szakon összesen 2200 órás, hat féléves, három éves nappali képzés során könyvtártant, könyvismeretet és a könyvtári feldolgozó munkára vonatkozó ismereteket sajátítottak el a hallgatók 465 órában (vagyis jóval rövidebb időtartamban, mint a középfokú könyvtárosképzés esti tagozatán!), a levelező tagozat könyvtári óráinak száma pedig még a levelező szaktanfolyam 200 órás óraszámát sem érte el. A közművelődési könyvtárak döntő többsége továbbra is a könyvtárosképző szaktanfolyamokra iskolázta be munkatársait... Nem véletlen tehát, hogy igen rövid idő alatt feszültség alakult ki a levelező iskolarendszerű és a tanfolyami könyvtárosképzés között: a főiskolai képzés ugyan felsőfokúnak számított, és oklevele munkajogi szempontból magasabb értékű volt, de a napi szakmai munka ellátásához kevesebb ismeretet biztosított; a tanfolyami képzés viszont hiába volt magasabb óraszámú, és adott jóval több szakmai gyakorlati ismeretet, iskolarendszeren kívüli formaként munkajogilag beszámítható szakképzettséget nem adott. A gordiuszi csomót 1964-ben miniszteri utasítás vágta el: a két szakképesítést

– középfokúként meghatározva – a könyvtári elhelyezkedés szempontjából egyenrangúvá tette²⁴. Ezzel teljesült az Oktatási osztály egyik nagy missziója: elismertetni a középfokú könyvtárosképzést az iskolarendszerű képzési formák között! Mindezek után néhány évvel sor kerülhetett a népművelő-könyvtáros képzés tantervének módosítására²⁵ is – oly módon, hogy a tananyagok részletes kidolgozásában és rendszerbe foglalásában igen fontos szerepet töltöttek be a KMK oktatási szakemberei is.

Megoldódott tehát a közművelődési könyvtárosok iskolarendszerű szakképzése²⁶, az Oktatási osztálya figyelme a továbbiakban arra a szakkönyvtárakban dolgozó könyvtárosi rétegre koncentrált, amelynek egyetlen képzési lehetősége továbbra is a szaktanfolyam maradt. Tudatában annak, hogy a tudományos-technikai fejlődés felgyorsulása, a termelés, a kutatás és a kereskedelem viszonylagos fellendülése a szakkönyvtárak számát és állományát is megnövelte, a KMK 1966-ban országos felmérést készített a könyvtári szakember-ellátottságról²⁷. Az eredmények azt mutatták, hogy a szakkönyvtárakban a középfokú munkakörök mintegy harminc százalékát képesítés nélküli munkatársak látják el, nyilvánvalóvá vált tehát, hogy a szaktanfolyami képzési formát a szakkönyvtárak felé fordulva kell megújítani. A korábbi tankönyvtári kör három intézményre szűkölt: a műszaki, a mezőgazdasági, a termelési-kutatási és a felsőoktatási területen dolgozó könyvtárosok képzését az országos műszaki könyvtár vállalta – együttműködésben az országos mezőgazdasági könyvtárral és a budapesti műszaki egyetem könyvtárával; az orvosi és az egészségügyi szakkönyvtárosok képzésével az országos orvosi könyvtár²⁸, a társadalomtudományi könyvtárak munkatársainak képzésével pedig a KMK Oktatási osztálya foglalkozott. A tanfolyamok szervezete és a KMK központi irányító szerepe nem változott, megmaradt az esti és a levelező képzési forma és azok korábbi óraszámai, kizárólag a felvételi követelmények módosultak: az érettségi bizonyítvány és a munkahelyi ajánlás benyújtása mellett a négy világnyelv – angol, francia,

német, orosz – valamelyikéből a középiskolai érettségi követelményszintjének megfelelő felvételi vizsgát is le kellett tenni. Annál inkább módosult a képzés tartalma: megmaradt ugyan a hagyományos tantárgyi tagolás (bár némileg csökkent a közművelődési könyvtárosi ismeret és az ideológiai-politikai alapképzés anyaga), de megváltoztak az egyes tantárgyak oktatási anyagainak arányai (dokumentumismeret, a szakirodalom feltárása, információszolgáltatás); bővült a tudományrendszerek és az egyes tudományok áttekintő ismeretanyaga; és a tantervbe bekerült a választott idegen nyelv fakultatív oktatása. A képzési formát 1969 (az első végzős év) és 1978 között összesen mintegy 1300 könyvtáros végezte el²⁹.

A hetvenes évek első felében a könyvtárosképzés egészét két alapvető, a könyvtáros szakirodalomban kimerítően dokumentált esemény befolyásolta. 1970-ben lezajlott a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia, amelynek előkészületei során önálló munkabizottság foglalkozott a könyvtárosok pályájának, képzésének és továbbképzésének helyzetével, fejlődésének további lehetőségeivel és feltételeivel³⁰, és ajánlásaiban a középfokú képzésre vonatkozóan a következőket fogalmazta meg: a középfokú képzés célja és tartalma nehezen határozható meg a munkakörök szempontjából, ezért végleges rendszerének kialakítása érdekében egyszakos képzésként be kell épülnie az iskolarendszerbe; a három tanfolyamot át kell alakítani a tanítóképzők könyvtáros szakának kihelyezett levelező tagozataivá; és gondoskodni kell a tanítóképzőből szintén középfokú végzettséggel távozók továbbtanulásáról³¹. Az ajánlásoknak megfelelően a KMK Oktatási osztálya tankönyvtár-társaival együtt kidolgozta a konferencia által ajánlott képzések óra- és tanterveit³², az átalakításra vonatkozó tervek azonban megghiúsultak, mert nem sikerült elérni a népművelő és a könyvtáros szak szétválasztását.

A képzés alakulását befolyásoló másik fontos tényező a konferencia ajánlásai nyomán 1971 végén a Művelődésügyi Minisztérium Közmű-

velődési főosztálya által a könyvtárosképzés felülvizsgálatára felkért bizottság megállapításainak sora³³ volt, amelyet az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsban történt ismertetése, és egy évvel későbbi minisztériumi előterjesztése után 1973-ban a képzés reformjának indítórugójaként fogadtak el. A bizottság által megfogalmazott zárójelentés szerint „Amit a középfokú képzés adni tudott, az a könyvtárosi-informatikai képzettség, amihez viszonylag gyenge idegen nyelvi fölkészülés társult. [...] A »karriert csinálóknak« ezért kevés, a »lema-radóknak« viszont ezért sok a középfokú képzés»³⁴. A bizottsági vélemény tehát megszüntetni javasolta a két és fél éves könyvtárosképző szaktanfolyamokat³⁵, a tanítóképzős népművelő-könyvtáros szakok helyett pedig Szombathelyen³⁶, Debrecenben és Pécsen tanárképző főiskolai karokon javasolta közművelődési és iskolai könyvtárosok kétszakos (tanárszakkal párosított) képzésének megindítását. Az 1973-as évvel, a könyvtárosképzés új rendszerének kezdetével a középfokú képzés első nagy korszaka tehát véget ért³⁷.

Az első felvetések³⁸ egyike, amely azonnal reagált arra, hogy a könyvtárosi szakképesítés a közeljövőben kizárólag egyetemi és főiskolai szintűvé válik, az Oktatási osztály munkatársának, Szabó Sándornak a tollából született³⁹: külföldi példákra és munkaerőmérleg-vizsgálatokra hivatkozva vetette fel annak lehetőségét, hogy a munkamegosztással működő nagyobb könyvtárakban a felsőfokú végzettséggel rendelkező szakemberek (és a könyvtári adminisztratív munkát végzők) mellett (a hierarchiában: között) kialakítható lenne egy jelentős, könyvtárosi feladatokat ellátó középréteg, a segédkönyvtárosoké... A tanulmány négy tárgyba sűrítve – könyvtári ügyvitel, a könyvtári tájékoztatás forrásainak ismerete, katalogizálás és osztályozás, technikai munkák⁴⁰ – körvonalazta azokat a tudástartalmakat, amelyekkel e kategóriában rendelkezni kellene. A szerző rugalmasan kezelendő tanfolyami rendszer kidolgozását javasolta azzal a céllal, hogy a résztvevők a leg-

fontosabb elemi, főleg rutin jellegű ismeretek, készségek elsajátítása mellett a munkahelyül szolgáló könyvtár típusától, az ellátandó konkrét feladat jellegétől függően jussanak további tudásanyaghoz. A tanfolyamok szervezését éppen emiatt a hálózati központok hatáskörébe utalta volna, 70-80 órás levelező tanfolyami formában és a költségvetésből központilag finanszírozottként tartotta volna célszerűnek; és a végzettség megszerzését a már alkalmazásban lévők számára biztosította volna úgy, hogy az könyvtárosi képesítést nem adott volna, de bizonyos szintű munkakörök ellátására jogosított volna, ill. a megfelelő besorolás feltételül szolgált volna, biztosítva egyben a káderutánpótlást is⁴¹.

Egy utolsó, sürgősen és jogszabályi szinten is rendezendő módon megoldandó probléma 1973 után még mindig állt a szakma előtt: megnyitni a „zsákutcát”, vagyis a felsőfokú végzettség megszerzéséhez vezető utat a középfokú (szaktanfolyami vagy tanítóképző intézeti) végzettséggel rendelkező könyvtárosok előtt⁴². Az erre vonatkozó oktatási miniszteri rendelet⁴³ – amelynek alap gondolata az volt, hogy a hosszabb tanulmányi idő pótolható a gyakorlati munkában szerzett tapasztalatokkal – ún. komplex államvizsga letételét, és ezzel főiskolai végzettség megszerzését engedélyezte, előfeltételként a sikeresen elvégzett tanfolyami vagy tanítóképző intézeti végzettség mellett munkáltatói támogatást és szakdolgozat elkészítését szabva meg. Mivel a vizsgára való jelentkezés a rendelet megjelenése után azonnal tömegessé vált a három kijelölt főiskolán (Budapest: SZOT Központi Iskola, Szombathely, Nyíregyháza), a feladatok koordinálását a KMK Oktatási osztálya vállalta magára: pontos felmérést készített a rendelet nyújtotta lehetőséggel élni kívánókról; a felsőfokú munkakör vagy munkafeladat ellátását, a szolgálati időt, a szaktanfolyami végzettség megszerzésének időpontját, ill. az oklevél minősítését figyelembe véve kidolgozta a vizsgák ütemtervét, ezzel egyben biztosítva a megfelelő felkészülési időt a vizsgázók számára; külső szakemberek bevonásával összeállította a szakdolgozatok témaköreinek százas listáját és

a felkészüléshez szükséges szakirodalom jegyzékét; összefoglalókat készített a 19 szakmai vizsgatétel témaköreire; felkérte és szervezte a három főiskolai könyvtár tanszék oktatóinak konzulensi, szakdolgozat-bíráói munkáját; mindezekről Tájékoztatót⁴⁴ szerkesztett és adott ki nyomtatásban; a szakirodalmat a könnyebb hozzáférés érdekében mikrofilmezett formában küldte el a nagyobb könyvtáraknak; az ország legjobb szakembereinek bevonásával előkészítő tanfolyamokat és konzultációkat szervezett⁴⁵. A mintegy három és félezer érintett könyvtáros közül összesen 3162 fő jelentkezett a vizsgára, közülük végül is 2291 fő jelent meg⁴⁶ a három vizsgahelyszín valamelyikén, és 1549 fő, vagyis a megjelentek 67,6 százaléka tett sikeres vizsgát⁴⁷.

Kevesen ugyan, de maradtak tehát olyanok is a szakmában, akik nem éltek a komplex államvizsga lehetőségével. Besorolásukkal 1977-ben a közművelődési ágazatban bevezetett, új bérrendszert rögzítő rendelet⁴⁸ foglalkozott: a besorolási kategóriákat iskolai végzettség szerint állapítva meg a főiskolai és a középiskolai végzettségi fokozatok közé beépített egy, a középfokú könyvtáros szakképzettséget elismerő fokozatot – azonnal (újabb) hátrányos megkülönböztetést is létrehozva, mert ugyanebbe a kategóriába sorolta azokat is, akik gimnáziumi tanulmányaik során fakultatív oktatási formában az ún. közgyűjteménykezelő tanfolyamot végezték el⁴⁹.

Az újabb lehetőségek: alapfokú, középfokú vagy inkább jelző nélkül?

Az Oktatási osztály működésének kezdetétől fogva gondoskodott alapfokú képzési formák biztosításáról is, főként társadalmi munkás, tiszteletdíjas és mellékfoglalkozású könyvtárosok számára. Már 1959 nyarán, a megyei oktatási felelősöknek tartott előkészítő értekezlet után 17 megyei könyvtárnak segített abban, hogy mintegy 800 tiszteletdíjas falusi könyvtáros vé-

gezhesen tanfolyamot⁵⁰. 1960-ban az osztály kidolgozta a képzési forma tematikáját, útmutatóit, elkészültek a vizsga letételéhez szükséges jegyzetek, később az egységes tankönyv⁵¹. A képzési forma először a szakszervezeti, majd a közművelődési hálózatban került bevezetésre⁵², az évtized közepétől fogva a hetvenes évek végéig pedig olyan módon teljesedett ki, hogy a KMK leginkább az irányító, tanácsadó, módszertani, és vizsgáztató szerepet vállalta.

A hetvenes évek legvégét tehát az iskolarendszeren kívüli könyvtárosképzés – és benne a KMK Oktatási osztálya – úgy érte el, hogy minden változásban volt: a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia és a könyvtárosképzés felülvizsgálatára felkért bizottság megfogalmazta a megoldandó képzési problémákat és a fejlesztési-cselekvési programot, amelyek nyomán Magyarországon is kialakulóban volt az IFLA-standard és az UNESCO tantervbizottsága által támogatott háromszintű megoldás: egyetemi képzés, főiskolai képzés, nem-főiskolás (segédkönyvtáros, könyvtártechnikus, könyvtári szakmunkás stb.) képzés⁵³. Nyilvánvaló, hogy a KMK a három szint közül leginkább az utolsót célozhatta meg továbbra is, ez lett a – *Katsányi Sándor* találó kifejezésével élve – „megszüntetve megtartott középfok”⁵⁴, a könyvtárkezelői képzés. Az Oktatási osztály előkészítette az új képzési forma terveit, megszerzésére két lehetőséget kínálva, tartalmát illetően a lehető legnagyobb rugalmasságot biztosítva: egyrészt a már létező, gimnáziumi fakultatív tantárgycsoportra, a közgyűjteménykezelői ismeretekre támaszkodva⁵⁵, másrészt utólagos, a nagyobb könyvtárak és hálózati központok által szervezett tanfolyami jellegű képzéssel a már könyvtárosi munkakörben dolgozók számára. A kidolgozott tanterv mellé elkészült az – első, ideiglenesnek tekintett – tankönyv⁵⁶, valamint a tanfolyamszervezési szabályzat⁵⁷. A tanfolyamok indítása a jogi szabályozásra várt – arra, hogy a majdani végzősök az ún. Szakalkalmazott III. kategóriának megfelelő besorolásba kerülhessenek, vagyis olyan könyvtári alkalmazottakká válhassanak, akik mindig képzett könyvtáros

mellett dolgozva nem az információval (a dokumentumok lelkével), hanem a dokumentumokkal (a dokumentum testével) foglalkoznak – a könyvtári állomány kezelését végzik az erre vonatkozó technikai ismeretek birtokában⁵⁸. A képzés célja „[...] és jellege egyértelműen gyakorlati. Ez azonban nem jelenti azt, hogy szabályok mechanikus ismeretét, és gépies alkalmazását akarjuk csak átadni-megkövetelni. A vérbeli jó szakmunkásokhoz hasonlóan jó »anyagismerettel« rendelkező, a technológiát pedig önállóan és alkotóan alkalmazni tudó szakemberekre van szükség. A gyakorlati anyaghoz hozzátoldott történeti-elméleti függelék helyett magából a gyakorlati anyagból kell a képzés során kibontani a szelektáló, problémalátó, és problémamegoldó képességet, vagyis azt, amire egy alkotó könyvtári dolgozónak szüksége van.»⁵⁹ A képzés tartalma az ekkoriban már elfogadottnak számító, és minden képzési szintre érvényes nemzetközi követelménynek, az ún. Y-modellnek⁶⁰ is megfelelt, amennyiben a képzés egy év alatt teljesítendő 200 órájának kétharmadát töltötte ki a közös tananyag (az alapismeretek), egyharmadát pedig a kétirányú – közművelődési könyvtárosi ismeretek és szakkönyvtárosi ismeretek – elágazás⁶¹. Az alapismeretek tartalmát a következőkben határozták meg: dokumentumismeret, az állományalakítás és az állománygondozás technológiai feladatai, dokumentumleírás (leírások készítése a MSZ 3424/1-78 szabvány szerint, leírások felismerése a MSZ 3424-60 szabvány szerint), jártasság a betűrendes katalógus szerkesztésében és gondozásában, osztályozás (jelzetek értelmezése), az olvasószolgálat technikai feladatai, a technikai eszközök használatának és kezelési módjának ismerete, könyvtári iratkezelés és hivatalos levelezés⁶².

Az 1979/80-as tanév hat kísérleti tanfolyamának tapasztalata alapján az osztály előzetes munkájával előkészített rendelet⁶³ 1980-ban megjelent, szabályozta a tanfolyamindítást (lehetőség a könyvtári hálózati, valamint koordinációs központok számára a miniszter előzetes hozzájárulásával), a tanfolyamra való jelentkezés (középszintű végzettség, főállásban való fog-

lalkoztatottság, kétéves szakmai gyakorlat), a finanszírozás (önköltség, lehetséges munkáltatói átvállalás), a vizsgáztatás (teszt formájú gyakorlati feladatok és szóbeli felelet) feltételeit, és az előzetes elvárásoknak megfelelően rögzítette a megszerzett végzettség munkaköri és bérezési besorolását. A KMK Oktatási osztálya a rendelet érvénybe lépése után – amellet, hogy maga is szervezett tanfolyamokat – a továbbiakban tankönyvekkel⁶⁴, a résztvevőknek szóló tájékoztatókkal⁶⁵, írásbeli vizsgatételek készítésével, vizsgaszervezéssel és -dokumentálással, módszertani tanácsadással: a tanfolyamokon tanító oktatók számára biztosított rendszeres konzultációkkal segítette a képzési forma kibontakozását és kiteljesedését.

A képzőhelyeken viharos gyorsasággal elindult tanfolyamok végzettségi mutatói egy-két éven belül elképesztően alakultak: hiába volt határozott szándék arra, hogy a megszűnő középfok helyébe részben a magasabb főiskolai, részben a tkp. alacsonyabb szintűnek tervezett könyvtárkezelői képzési forma lépjen, mégis a könyvtárkezelői tanfolyamot választotta a képesítés nélküli könyvtárosok igen magas százaléka – ezért az Oktatási osztály maga hívta fel a figyelmet arra, hogy a minőség nem fordulhat át kizárólag mennyiségbe, azaz a hetvenes évek második felében igen nehezen, de végre arányosan kialakított munkaerő-struktúra nem borulhat fel újra, igenis nagyobb számban van szükség a főiskolai végzettségű könyvtárosokra, az arányok megtartása érdekében így egyre hangsúlyosabbá vált a régóta hangoztatott kérdés: a budapesti helyszínű főiskolai könyvtárosképző tanszék létrehozása⁶⁶.

Könyvtáros-asszisztens, könyvtárosasszisztens vagy könyvtáros asszisztens?

A nyolcvanas évek vége felé a könyvtáros munkakörök további differenciálódása, a végzett könyvtárkezelők különböző szakfeladatokra

való alkalmazásának elterjedése, az egyetemi és főiskolai képzésből kikerülő végzősöknek a rendelkezésre álló munkakörök szempontjából nem kielégítő száma, a felsőfokú képzőhelyeken a levelező tagozatok elsorvadása⁶⁷ az Oktatási osztályt arra ösztönözte, hogy könyvtárkezelői tanfolyamainak tartalmát átgondolva új, hosszabb időtartamú, tartalmasabb tananyagot átadó, ugyanakkor munka mellett is végezhető képzési forma kialakításába kezdjen – az úttörő szerep azonban csapdákat rejtett. A képzés célja a következőképpen került megfogalmazásra: *„olyan gyakorlati szakemberek képzése, akik a könyvtári-informatikai rutinismereteket készségszinten birtokolják, tehát képesek a hagyományos és a nem hagyományos könyvtári és információs rutinmunkákban való közreműködésre. A végzetek főként az üzemszerűen szervezett nagykönyvtárak kvalifikált részfeladatainak ellátására használhatók, de alkalmasak a közművelődési könyvtár, illetve a kisebb szakkönyvtárak ügyvitelére is”*⁶⁸.

Az 1990-re létrehozott „asszisztensiskola” első évfolyama – amely a résztvevőket azzal kecsegtette, hogy a hároméves képzés befejezése után egyéves továbbtanulással szerezhetnek majd főiskola végzettséget⁶⁹ – 1990. október elsején⁷⁰ még azelőtt elindult, hogy a képzésre vonatkozó rendelet megjelent volna. A képzés a három évnek megfelelően igen magas óraszámban folyt: az akkori főiskolai képzés mintegy 1300 órájához képest 960 óras tananyagot tartalmazott – a témák között a könyvtártant, a bibliográfiai leírást, az információkereső nyelvekre vonatkozó ismereteket a főiskolaival azonos, az olvasásismeretet nagyobb (!) óraszámban⁷¹. A képzési program 150 órában beiktatta az idegen nyelv oktatását is, azzal az indoklással, hogy a különböző nyelvi felkészültségi színtről induló hallgatók legalább egy idegen nyelven képessé váljanak a szakirodalom értő olvasására. A képzési programot 150 óras könyvtári gyakorlat egészítette ki. Nehezen volt meghatározható a képzés formája: vajon nappali vagy inkább levelező képzési formának tekinthető az, amikor a tanfolyamon résztvevők ugyan csak kéthetente

két napra, de két egész napra vannak távol munkahelyüktől... A könyvtárkezelői tanfolyamot végzeteknek lehetősége volt ún. egyéni hallgatóként, vagyis az első évet – amelynek tananyaga nagyjából egyezett korábban megszerzett tudással – teljesen kihagyva, csak konzultációkon való részvétellel bekapcsolódni a képzésbe, ennek érdekében tematikához és a felkészüléshez szükséges tananyag jegyzékéhez juthattak.

1990. decemberében megjelent, és a következő év január elsejével hatályossá vált az iskola-rendszeren kívüli szakmai oktatásra vonatkozó munkaköri szakképzési rendelet⁷², amelynek II. fejezete 14. sorszám alatt, könyvtáros-asszisztens elnevezéssel⁷³ a) pontjában világosan rögzítette, hogy a megnevezett képzés középfokú szakképzés, e) pontjában pedig meghatározta azt is, hogy e szakképesítés könyvtárban, könyvtáros-asszisztensi munkakör betöltésére jogosít. Az utolsó pont felhatalmazta a KMK-t a képzés vizsgabizottságának működtetésére. Ez utóbbi feladat hosszú éveken keresztül igen komoly dokumentációs és adminisztrációs terheket rött az Oktatási osztály munkatársaira⁷⁴.

A KMK Oktatási osztálya folyamatosan bízott abban: mire a képzésben résztvevők befejezik a három évet, legalább annak lehetősége rendeződik, hogy a rendeletben rögzített középfokú végzettség a felsőfokú képzésben rövidített képzési idővel kiegészíthetővé váljék főiskolai végzettséggé⁷⁵. Nyilván ez indokolta azt, hogy 1991-ben és 1992-ben továbbra is hároméves, majd az utána következő két évben két és fél éves formában tovább folytatódott az asszisztens képzés úgy, hogy a KMK-ban párhuzamos, ill. keresztfél éves évfolyamok is indultak, valamint a képzésbe a FSZEK, az OMIKK és több vidéki helyszín – Győr, Debrecen, Szeged, Szentendre – megyei könyvtára is bekapcsolódott. A debreceni helyszín akkori tanfolyamszervezője a következőképpen foglalta össze a KMK és a képzőhelyek közötti együttműködés lényegét: *„A tanfolyamok oktatóit minden képzőhely a saját személyi állományából kérte fel, természetesen egyetemi, illetve főiskolai végzettségű, gyakorlott, magas szintű szakmai ismeretekkel*

és oktatói tapasztalatokkal rendelkező könyvtárosokat. A különböző képzőhelyek képzési gyakorlatának egységesítése érdekében a képzést működtető KMK évente egy alkalommal oktatói értekezletet hívott össze, amelyen a kollégák konzultálhattak az általuk oktatott tárgy központi felelősével, illetve a képzést érintő vélemények, ötletek, javaslatok is ilyen alkalmakkor kerültek terítésre. Hasonló vitafórumon vehettek részt a felkért vizsgálónők is, ahol alkalmuk nyílt a tapasztalatok kicserélésére, és az esetleges változtatásokra, korrekciókra vonatkozó javaslattevésre. A féléveket minden esetben részvizsga zárta, amelyen központi feladatlapokat töltöttek ki a hallgatók, és az értékelés is a képzési központban, a KMK-ban történt. Egyes tantárgyak jellege megkívánta, hogy a helyi oktató irányítsa a vizsgát (pl. olvasásismeret), vagy gyakorlati jeggyel értékelje a hallgatói teljesítményt (pl. számítástechnika). A tanulmányok befejezéseként záródolgozat elkészítését, valamint záróvizsgát írt elő a tanterv. A képzés félidejében kapták kézhez a hallgatók a záródolgozati útmutatót, mely a dolgozat elkészítésének tartalmi és formai követelményeit tartalmazta. A témaválasztásnál a hallgatói ötletek kaptak preferenciát, a tanácstalan jelöltek pedig a tanáraik által javasolt témakörökből választhattak."⁷⁶

Az osztály úgy ítélte meg, hogy a könyvtárkezelői tanfolyamokhoz kiadott tankönyv utolsó, 1990-es átdolgozott, bővített kiadása⁷⁷ alapja lehet az asszisztensképzésnek is, de emellett számtalan további segédlettel támogatta az oktatást az elkövetkezendő években: születtek példatárak és feladatgyűjtemények a bibliográfiai leíráshoz, az osztályozáshoz és a gyűjteményszervezéshez, útmutató a katalóguskészítés házi szabályzatához, összefoglaló a számítógépes ismeretekhez⁷⁸.

Miután a három, illetve két és fél év alatt végzetek igen nagy tömeget képeztek és a nekik adott (de sajnos, jogszabállyal alátámasztani sose sikerült) ígéretet a felsőfokú diploma megszerzésére másképp teljesíteni nem lehetett, az akkori szegedi tanárképző főiskola első diplomás levelező képzést működtetett 1990 és 2000 között,

kizárólag a hároméves asszisztens tanfolyamot végzettek számára, a képzési idő 6 félév volt. A képzésre felvétellel lehetett bejutni, az asszisztens vizsga eredményét nem vették figyelembe. Éveken keresztül többszörös volt a felvételi jelentkezési kedv, mint a felvehető keretszáma (harminc és hatvan fő között évente). Az asszisztensképzésben elvégzett tantárgyak beszámítása nem volt lehetséges az értékelési rendszer különbözősége miatt, de az oktatók tantárgyi felmérők alkalmazásával igyekeztek támaszkodni az elsajátított ismeretekre, ezzel intenzívebbé teheték a képzést⁷⁹. A képzésben részt vettek további komoly hányada – amennyiben ragaszkodott a felsőfokú végzettség megszerzéséhez – kénytelen volt a többi könyvtársképző főiskola vagy egyetem szakára jelentkezve, ismét „nulláról” kezdeni tanulmányait...⁸⁰

A szakképzésről szóló többször módosított 1993. évi LXXVI. törvényből következő 7/1993. (XII. 30.) MüM rendelet létrehozta az Országos Képzési Jegyzéket, kialakítva az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli szakképzés nyilvántartási rendszerét. Az 17/1990-es MKM rendeletet 1995-ben hatályon kívül helyezték, helyére a 16/1994. MKM rendeletből következően a 10/1995. MKM rendelet⁸¹ lépett, ez 46. sorszámmal és 89 493711 10 2 006-os jegyzékszámmal iktatta az Országos Képzési Jegyzékbe a könyvtáros asszisztens képzést. A rendelet szerkezetéből következően a képzéseknek nem a célja, hanem a megnevezett munkaterület jellemző leírása és a szakképesítés szakmai követelményei kerültek megfogalmazásra, de az alapvetéseket így is tartalmazta a jogszabály melléklete: a könyvtáros asszisztens [...] munkáját az adott munkaterületeken tevékenykedő okleveles könyvtárosok irányítása mellett végzi és ellátja a könyvtári tevékenység legkülönbözőbb munkaterületein a dokumentummal és szolgáltatásával kapcsolatos [...] könyvtárkezelési rutinfeladatokat, adminisztratív, könyvtártechnikai feladatokat. [...] a könyvtári információs tevékenység ellátása során részben segítő, részben bizonyos munkafeladatok esetében önálló munkát lát el. A szakmai vizsgán számon kérhető ismeretek

körébe a következő témacsoportok tartoztak: a könyvtár helye a társadalmi környezetben és szerepe a művelődés rendszerében, betekintés a könyvtárügy és könyvtárpolitika aktuális kérdéseibe, dokumentumtípusok, információhordozók és kezelésük sajátosságai, az állománygyarapító és feldolgozó munka hagyományos és számítógépes adminisztrációja, a bibliográfiai leírás és a katalógushasználat alapjai, raktározási feladatok, az olvasószolgálat hagyományos és számítógépes technológiája, adminisztrációja, könyvtártechnikai berendezések használata, gépirás és szövegszerkesztés. Ezek a következő konkrét tantárgyak köré szerveződtek: dokumentumismeret, formai feltárás, gyűjteményszervezés, könyvtári osztályozás, könyvtárban, olvasószolgálat, raktározás és állományvédelem, számítástechnika; emellett továbbra is a tananyag részét képezte a könyvtárban végzendő szakmai gyakorlat. Mindezek alapján nyilvánvaló vált tehát, hogy a képzés időtartama és óraszama az elsajátítandó tananyagának megfelelően csökkenthető: a képzőhelyenkénti specialitásoktól függően összesen kilenc-tíz hónapig tartó képzést általában 220–260 óra alatt bonyolították le a szervezők úgy, hogy a KMK Oktatási osztályának koordináló szerepe továbbra is fennmaradt. Az évenként megtartott oktatói értekezleteken egyre többször derült ki, hogy az oktatók lassan-lassan visszavették az oktatott tantárgyak közé a könyvtártörténeti stúdiumokat, a tájékoztató munka alapismereteit, a gyermekkönyvtári tevékenység specialitásait, és az olvasószolgálat adminisztrációs teendőin felüli ismereteket,⁸² és állandó dilemmát jelentett a „bibliográfiai leírás készítése vagy csak értelmezése, ETO-jelzet készítése vagy csak értelmezése”-probléma is. Bár a „visszacsempészsés” okára akadt magyarázat: többek között az, hogy a tanfolyamokon igen nagy számban vettek részt olyanok, akik egy-személyes könyvtárban dolgozva tényleg igényelték a bővebb ismereteket, ez egyben ismét felvetette a középfokú képzés történetét lényegében kezdetektől fogva végigkísérő problémát: a szint elnevezése és a megszerzett tudásszint közötti különbséget.

A 16/1994. MKM rendelet még egy igen komoly, és – a könyvtárosképzésben úttörő szerepben – már korábban is kihasznált lehetőséget „törvényesített” az Oktatási osztály számára. Felismerve a számítógépek könyvtári alkalmazási lehetőségeinek széles tárházát, a könyvtárosok képzésébe ugyan már a hetvenes évektől beépültek a számítógépes ismeretek, de leginkább csak az elmélet szintjén⁸³; a rendelet azonban most arra is lehetőséget biztosított, hogy a számítógépek rendszeres használatához szükséges alapismeretek megszerzése⁸⁴ a gyakorlatban is adott legyen a könyvtárosok minél szélesebb köre számára. 1996-ban indult el az első egyéves képzés⁸⁵, amelyet aztán éveken keresztül újabb és újabb – többször keresztfélévben is elindított – csoportok követtek⁸⁶. A hivatalos képzési szintje szerint alapfokúnak nevezett, de a könyvtárosok munkájának szempontjából a tananyag tartalmát és vizsgakövetelményeit tekintve legalább középszintű ismereteket tartalmazó, két féléves, számítógép-kezelő⁸⁷ szakképzés megszerzésével végződő tanfolyam alapvető számítástechnikai ismereteket adott át a számítógépes rendszer üzemeltetésével kapcsolatos rendszeres, napi feladatok ellátásáról, az operációs rendszer kezeléséről, és a számítógépes szöveges dokumentumok előállításáról (szövegszerkesztés, táblázatkezelés).

A továbbképzés első időszaka

Az Oktatási osztály a könyvtárosok továbbképzésére vonatkozóan máig érvényes elveket fogalmazott meg az osztály működésének első évéről szóló tanulmányban: „A továbbképzésnek minden könyvtárosra ki kell terjednie. A cél az, hogy a könyvtárosok mindenkor lépést tartsanak a művelődéspolitikával, a könyvtári elmélet és gyakorlat s az irodalom fejlődésével, hogy ismereteik ezeken a területeken állandóan bővüljenek és mélyebbé váljanak. A továbbképzésnek feltétlenül folytonosnak, folyamatosnak, szabályos időközökben ismétlődőnek kell lennie.”⁸⁸

Az 1959-es év – a vidéki résztvevők szállás- és ellátási kérdéseinek megoldatlansága mellett is – igen eredményes volt, a továbbképzés könyvtártípusok szerint zajlott: az osztály külön tanfolyamokat szervezett a közművelődési, és a tudományos, ill. a szakkönyvtárak munkatársainak. A közművelődési könyvtárak munkatársai számára szeptemberben vezetőképzés indult Leányfalun – a hatnapos, közös előadásokkal és szemináriumokkal lebonyolított tanfolyamon a járási könyvtárvezetők és a megyei könyvtárak módszertani és olvasószolgálati csoportvezetői vettek részt; decemberben pedig nyolcnapos osztályozó és címléíró tanfolyamot szerveztek feldolgozó csoportok vezetői és munkatársai számára⁸⁹. A gyermekkönyvtárosok számára ún. konferenciák formájában tartottak továbbképzést: a gyerekkönyvtárakban tett látogatások és az ifjúsági művek írásbeli elemzéseinek közös megbeszélése mellett három témában – könyvtárban, lélektani és pedagógiai ismeretek, ifjúsági irodalom – hangzottak el előadások. A tudományos és szakkönyvtárak számára az osztályozással foglalkozó tanfolyamok voltak a legfontosabbak: a budapesti könyvtárosok által látogatott negyvenórás alapozó ETO-tanfolyamot háromszor kellett megismételni a jelentkezők nagy létszáma miatt, a már gyakorlottabb szakozók számára pedig egy szűkebb terület, a társadalomtudomány osztályozási kérdéseit taglaló, szintén negyvenórás továbbképzés került megszervezésre. Ezen kívül e könyvtártípus munkatársai közül az 1959-es évben a raktárosok kerültek még sorra a továbbképzésben, számukra harmincórás raktárkezelői tanfolyam indult, amelynek során a könyvtárban alapjait és irodalmi, történelmi, földrajzi és természettudományos ismereteket sajátítottak el. 1960-ban újabb igény merült fel a szakozói tanfolyam iránt, és megrendezésre került az első egyhetes, harminc fős bibliográfiászerkesztési képzés, de előkészítették a mikrofilmes és fotós, valamint a dokumentációs tanfolyamot is⁹⁰.

A következő egy-két év kimondottan továbbképzésre vonatkozó adataiból igen kevés található a szakirodalomban, ill. a beszámolókbán, jelen-

tésekben, ennek magyarázatát leginkább abban kereshetjük, hogy az első, 1959-es év határozott elképzeléseihez képest a továbbképzés átmeneti ideig: az alapképzési rendszer kialakulásáig át kellett vegye annak szerepét, vagyis a továbbképzés nem az alapképzettséget fejlesztette tovább, hanem számos, már könyvtárakban dolgozó munkatárs számára alapozó ismereteket adott az egyes szakterületeken (osztályozás, bibliográfia, katalogizálás, raktározás, mikrofilmezés stb.)⁹¹.

A továbbképzés koncepciói és a megvalósítás formái

A változás 1964-ben következett be azzal, hogy – miután a 148/1962. M.M. sz. utasítás rendezte az alapképzés jogszabályi hátterét – megszülethetett a könyvtáros szakmai továbbképzés első, országos, központilag irányított szervezeti rendszere⁹², amelynek részleteit azonban a minisztérium Könyvtári osztálya az Országos Könyvtárügyi Tanácsban márciusban történt megvitatása és elfogadása⁹³ után nem rendelet vagy utasítás, hanem tájékoztató formájában tette közzé, megteremtve ezzel komoly hátrányát is: így hiányzott a kötelezettség, az erőteljesebb ösztönzés; és a rendszer bevezetése nem tette lehetővé sem a különböző formájú továbbképzések elvégzésének anyagi elismerését, sem a létszám ennek megfelelő növelését⁹⁴. A továbbképzési koncepció tematikailag három összetevőre – ideológia és politika, az ellátandó szakterület ismeretanyagai, szorosan vett könyvtárosi ismeretek – koncentrált, és három szervezeti formát – központilag szervezett, hálózati központok által szervezett, fejlett munkamegosztással dolgozó hálózaton kívüli nagykönyvtárak által szervezett – határozott meg. Mivel a központi szakmai továbbképzés megszervezését a KMK kapta feladatul, a megvalósítás érdekében az Oktatási osztály a könyvtáros közvéleménnyel és a szakma irányítóival egyeztetve 1969-ig szóló ötéves programot dolgozott ki, alkalmazva a

képzés mindkét előírt formáját: a könyvtárvezetői konferenciákat és a könyvtárosok hiányos képzettségének kiegészítését, elavult ismereteinek korszerűsítését szolgáló tanfolyamokat, ankétokat. Az összegző eredmények szerint a központi továbbképzések 75 százalékát közművelődési könyvtárosok számára rendezték, az öt év alatt mintegy ötezer résztvevővel, 84 konferenciával és számtalan rövidebb lélegzetű tanfolyammal⁹⁵. A tematikai megoszlás a következőket mutatta: az összes téma 25 százalékát tették ki az ideológiai-politikai témák; 11 százalékát az ellátandó szakterületek témái (műszaki fejlesztés, vezetés- és szervezéstudomány, pszichológia, szociológia és vizsgálatai, gyermek- és neveléslélektan), döntő többségét, 64 százalékát pedig a szorosan vett könyvtáros képzés két csoportban, tudományos és szakkönyvtárosoknak (tudományos kutatás, a könyvtárak távlati fejlesztése, módszertani munka, referenzmunka, szakozás és az ETO változásai, szakirodalmi és adatszerű tájékoztatás), ill. közművelődési könyvtárosoknak (a megyei könyvtár, könyvtári tervezés, gyűjtőköri szabályzat, módszertani munka, olvasásелеmzés, olvasószolgálat, körzeti könyvtárak, katalógusépítés, állománygyarapítás, gyerekkönyvtárosi feladatok, helyismeret, tájékoztatás, könyvtárak és művelődési házak együttműködése stb.)⁹⁶. Az utókor így értékelte e korszak eredményeit: „*Ennek a formának a legnagyobb érdeme a szakma igen széles rétegeinek a megmozdítása volt, ekkor épültek ki az irányítók és a könyvtárak közötti széles körű kapcsolatok, hasznos információk cseréltek gazdát, a különféle könyvtárakban dolgozók részére országos tapasztalatcserére nyílt lehetőség. A szakma kiváló egyéniségei előadásokon, konferenciákon ismertették a hazai és a nemzetközi könyvtárügy aktuális kérdéseit.*”⁹⁷.

A szervezett továbbképzés első öt éve alatt és után az Oktatási osztály – 1968-ban országos könyvtáros közvélemény-kutatást is végezve, később a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia téziseit, megállapításait is figyelembe véve – igyekezett levonni a tapasztalatokat, majd a következő ciklusra vonatkozóan, a folytatást ille-

tően javaslatokat tenni⁹⁸. Az elképzelés szerint a továbbképzés tartalmát tekintve két részre bontható: az eddig is alkalmazott tájékoztató jellegű képzések (országos, nemzetközi és hálózati konferenciák, ankétok, szakmai viták, tapasztalatcserék, tanulmányutak) célja továbbra is az elvi megalapozás biztosítása mind szakmai, mind művelődéspolitikai tekintetben, az állami intézmények (KMK, hálózati központok, nagykönyvtárak) és a Magyar Könyvtárosok Egyesületének önálló vagy közös szervezésében; ugyanakkor biztosítani kell a könyvtáros alapképzetségre épülő, ún. minősítő továbbképzések rendszerét, vagyis olyan elméleti és gyakorlati jellegű tanfolyamokat, amelyek nem kötelezőek, nem adnak ugyan a besorolás szempontjából újabb, magasabb szintű végzettséget⁹⁹, de speciális területeken, korszerű követelmények szerint, komoly számonkéréssel összekapcsolva bővítik vagy egészítik ki az alapképzetséget. E tanfolyamok témaköreinek kiválasztását két szempont – azok a munkaterületek, ahol a korszerűsítés feltétlenül szükségessé válik és azok az új szakismeretek, amelyek elég kidolgozottak, tananyaggal, hozzáférhető szakirodalommal és felkészült előadói gárdával alátámasztottak már az oktatás számára – befolyásolhatja, szervezeti kereteit a felsőfokú könyvtáros végzettségük számára az egyetemi könyvtáros tanszék, középfokú végzettséggel rendelkezők számára pedig elsősorban a KMK biztosíthatja.

Mivel 1970-ben, elfogadva a fenti koncepciót, a Művelődésügyi Minisztérium újra megerősítette a KMK szerepét a könyvtárosok központi továbbképzésében, és a korábbiaktól eltérően most már komoly pénzügyi forrást is biztosított a képzési forma megvalósításához, valóban megteremtődött a lehetőség az ún. konferenciák rendszeréről az igazi tanfolyami képzésekre való áttérésre. Az évtized tanfolyami gyakoriságokat, résztvevői létszámokat és tematikai utalásokat is tartalmazó mérlege szerint¹⁰⁰ a döntő többségében magas szintű, kiemelkedő színvonalú¹⁰¹, 12–18 hónapos, általában ősszel induló és a következő év nyarán vagy őszén befejeződő tanfolyamok két csoportba sorolhatók.

Új ismereteket közvetítettek:

- az 1970 és 1978 között három alkalommal megszervezett, a számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazásával foglalkozó, 240 órás tanfolyam, a nagykönyvtárak – egyelőre még reménybeli számítógépes – adatfeldolgozó számára;
- a közművelődési könyvtárak zenei részlegeinek könyvtárosai számára két alkalommal megszervezett, 18 hónapos továbbképzés könyvtári és zenei szaktárgyakból;
- az egyéves, három alkalommal megszervezett, az ETO-ra és a teauruszokra egyaránt koncentrált osztályozási tanfolyam;

az új bibliográfiai leírást bemutató ötnapos, kilenc alkalommal megszervezett továbbképzés, amely az oktatók képzésével kezdődött.

A főként rokontudományokkal kapcsolatos ismeretbővítés kategóriájába tartoztak a következő, egy vagy több alkalommal megrendezett továbbképzések:

- egyéves gyerekkönyvtáros tanfolyam;
- egyéves olvasószolgálati tanfolyam;
- egyéves tanfolyam a speciális könyvtári dokumentumokról;
- egyéves tanfolyam egyházi könyvtárosok számára;
- egyéves bibliográfiai tanfolyam;
- egyéves tanfolyam az ajánló bibliográfiák készítéséről;
- egyéves vezetőképző tanfolyam az A és a B típusú közművelődési könyvtárak, valamint a szakkönyvtárak és a szakszervezeti hálózati könyvtárak vezetői számára;
- egyéves módszertani tanfolyam közművelődési könyvtárosok számára.

Amint arról a nemzeti könyvtár évkönyveinek és a KMK éves beszámolóinak¹⁰² segítségével megbizonyosodhatunk, a nyolcvanas évek első felében az egyéves tanfolyamok nagy része folytatódott, ill. ismétlődött, de szerveződtek újabbak is. Már 1980-ban négy új tanfolyam indult el, majd fejeződött be a következő évben sikeresen: hírlap- és folyóirattárak kezelése, osztályozás – koordinált indexelés, a szépirodalom könyvtári kérdései, szükséglet- és ellátottság-

vizsgálatok. 1981-ben az új bibliográfiai leírás tanfolyami oktatására zenei, helyismereti, és feldolgozó részlegekben dolgozó munkatársak számára és megyei szintű továbbképzéseken került sor. Ez és a következő év féléves tanfolyamok hosszú sorát indította el: a hátrányos helyzetű rétegek könyvtári ellátásáról, a helyismereti gyűjtemények szervezéséről és vezetéséről, a társadalomtudományi információkereső rendszerekről és szolgáltatásokról, a vezetéselméletéről a B típusú könyvtárak igazgatói számára, a régi és ritka könyvek kezeléséről egyházi, iskolai és közművelődési könyvtárak számára. 1984–85-ben újra az egyéves tanfolyamok kerültek előtérbe az olvasáspedagógia, a szépirodalom-ismeret, a könyvkötészet és a társadalomtudományi referenzmunka területéről, féléves időtartamban pedig a tipográfiáról, a könyvtári kapcsolatszervezésről, a hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozásról, a bibliográfiaszerkesztésről zajlott továbbképzés.

A másfél évtized alatt rövidebb „lélegzetű” tanfolyamok lebonyolítására is sor került, így zajlottak le 1974-ben a nemzetiségi báziskönyvtárakkal közösen megrendezett kétnapos továbbképző szemináriumok a nemzetiségi községek könyvtárosai és pedagógusai számára, majd egyhetes céltanfolyam szerveződött a nemzeti könyvtárral közösen és a regionális szempont figyelembe vételével a résztvevők kiválasztásakor a régi magyarországi nyomtatványok 1800-ig terjedő periódusa számbavételének előkészítésére; 1981-ben kéthetes táborban vettek részt a fiatal közművelődési könyvtárosok, tíznapos tanfolyam foglalkozott a többnyelvű teauruszok készítésével, nyolc- ill. ötnapos a dokumentumleírás új szabványával, és kétnapos a gyermekkönyvtárak aktuális kérdéseivel; 1982–83-ban előadásorozat zajlott a megyei könyvtárak igazgatói számára a számítógépek könyvtári alkalmazásának lehetőségeiről, és állománygyarapítási tanfolyam szerveződött az A típusú könyvtárak vezető munkatársainak; 1984–85-ben egyhetes továbbképző tanfolyamok zajlottak a könyvtárhasználat oktatásának didaktikájáról, a középiskolai könyvtárhaszná-

latra való felkészítésről, a katalógusszerkesztésről, a Commodore-64 típusú számítógép könyvtári alkalmazásáról, a műszaki, a mezőgazdasági és a természettudományi referenzmunkáról.

Az Oktatási osztály több tanfolyam esetében magára vállalta az oktatók képzését is, 1979-ben felmérést készített a következő évekre vonatkozó továbbképzési igényekről, és a középfokú képzéshez hasonlóan igen komoly volt tananyag-készítési, jegyzetkiadási tevékenysége is. Ebben az időben jelent meg¹⁰³ a *Bibliográfiai tanulmányok* (1978), a *Bibliográfiai olvasókönyv* című szakirodalmi szemle (1979), a *Példatár a könyvek bibliográfiai leírásához* (1979), a *Példatár a könyvek katalogizálásához* (1984); *A gyermek- és ifjúsági irodalom magyar szakirodalmá* (1971), *A gyermekirodalom külföldi szakirodalmának áttekintése* (1971), *A gyermekkönyvállomány fejlesztése* (1971), az *Olvasószolgálat a gyermekkönyvtárakban* (1971), *A gyermekkönyvtári munka* (1979), *A megfelelő könyvet a megfelelő olvasónak* (1977–1978) című segédanyag két kötetben; a *Könyv- és könyvtárhasználati képzés az általános iskolai nevelés és oktatás tervében* (1980) című segéd- és vitaanyag, a *Könyvtárosok a fiatal olvasókról és a nem olvasó fiatalokról* (1983) című tanulmánykötet; az *Olvasásismeret: olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia* című tankönyv (1979); a *Számítógépek könyvtári és dokumentációs alkalmazása* (1971), a *Gépi adatfeldolgozás a könyvtári munkában* (1974); a *Régi könyvek és kéziratok* (1974) című tanulmánygyűjtemény, a *Tájékoztató a kéziratári gyűjtőkörről, rendszerezésről és a kézirat-katalógusok sajtó alá rendezéséről* (1975); *A helyismereti munka tárgya és általános kérdései Magyarországon* (1976); a közönségkapcsolatokról (1984), de már korábban azok könyvtári alkalmazási módszereiről (1979); a könyvtárakban fellelhető nem hagyományos dokumentumokról (1979); *A két- és többnyelvű tezaurszok irodalmá* (1981) című kritikai szemle és annotált bibliográfia; *Az osztályozás alapjai: bevezetés az információkereső nyelvek elméletébe* című kísérleti oktatási segédanyag (1982),

A tezaurszépítés számítógépes segítése (1983); *A zenei szakirodalmi információellátás helyzete és fejlesztésének lehetőségei* (1985).

Az oktatók neve is magáért beszél az egyes tanfolyamokon¹⁰⁴. Tanított a különböző régi könyves képzésekben többek között *Berke Barnabásné*, *Borsa Gedeon*, *Ferenczy Endréné*, *Gregus István*, *Horváth Dezső*, *Kárpáti Miklós*, *Kastaly Beatrix*, *Kertész Gyula*, *Kocsy Lászlóné*, *Kozocsa Ildikó*, *Maróth Miklós*, *Mezey László*, *Szelestei N. László*, *Nagy Zsoltné*, *Pajor Enikő*, *Pavercsik Ilona*, *Rozsondai Marianne*, *Stemlerné Balogh Ilona*, *Szinai Zsuzsa*, *V. Ecsedy Judit*, *Vásárhelyi Judit*, *Velencei Katalin*, *W. Salgó Ágnes*, *Wittek Lászlóné*. *A bibliográfiai leírást Baczoni Tamásné*, *Csoma Edit*, *Nagy Zsoltné*, *Rác Ágnes*, *Varga Ildikó* tanította; az ETO- és egyéb osztályozási tanfolyamokon *Babiczký Béla*, *Gyuris György*, *Horváth Tibor*, *Környei Márta*, *Mártyán Gyula*, *Nagy Lajosné*, *Pintér László*, *Roboz Péter*, *Rónai Tamás*, *Ungváry Rudolf*, *Vajda Erik* működött közre. *A gyerekkönyvtáros tanfolyamokon a résztvevők az évek során a következőkkel találkozhattak: Andor Mihály*, *Bagdy Emőke*, *Balogh Ferencné*, *Bognár Szabolcs*, *Bognár Tas*, *Butz Hunor*, *Csoma Gyula*, *Dán Krisztina*, *Dér Mária*, *Ferge Zsuzsa*, *Gerencsér Valéria*, *Gubcsó Ágnes*, *Katsányi Sándor*, *Kádárné Fülöp Judit*, *Kósáné Ormai Vera*, *Kovács Mária*, *Könyves-Tóth Lilla*, *Nagy Attila*, *Pápay Judit*, *Pazonyi Judit*, *Radóczy Mária*, *Ramháb Mária*, *Vargha Balázs*, *F. Várkonyi Zsuzsa*; a zenei továbbképzésben pedig többek között *Eckhard Mária*, *G. Forrai Magda*, *Földes Ferenc*, *Gát Eszter*, *Gócza Gyuláné*, *Olsvai Imre*, *Pintér Ferencné*, *Pogány György*, *Skaliczki Judit*, *Szalai Ágnes*, *Szerző Katalin*, *Varga Ildikó*, *Vavrinecz Veronika*, *Zöldi Péter* tanított. Az olvasásismerettel, a könyvtárhasználat tanításával, a könyvtárpedagógiával kapcsolatos továbbképzéseken *Bagdy Emőke*, *Bartos Éva*, *Gereben Ferenc*, *Halász László*, *Havas Katalin*, *Kádárné Fülöp Judit*, *Kocsis István*, *Lőrincz Judit*, *Nagy Attila*, *Vidra Szabó Ferenc*; *Báthory Zoltán*, *Czeller Zsuzsanna*, *Dán Krisztina*, *Heit Gábor*, *Homor Tivadar*, *Könyves-Tóth Lilla*, *Nagy At-*

tila, Sáráné Lukácsy Sarolta; Csepeli György, Csoma Gyula, Daróczi Ágnes, Ferge Zsuzsa, Gerevich József, Hunyady György, Katsányi Sándor, Örkény Antal, Romsics Ignác, Tomka Miklós, Zétényi Ágnes működött közre. A helyismereti képzést Győri Erzsébet, Gyuris György, Kertész Gyula, Lisztes László, Romsics Ignác, Vajda Kornél tartotta.

A nyolcvanas évek közepére tehát teljességében kiépült és meghonosodott a könyvtáros továbbképzés, amelynek gerincét: a szakosító jellegű központi továbbképzési rendszerét a KMK Oktatási osztályának oktatásszervező tevékenysége fémjelezte. Az ebben az időszakban folyó, minden főfoglalkozású magyar könyvtárosra kiterjedő pályakép-vizsgálat¹⁰⁵ alapján azonban megállapítható volt, hogy a rugalmasnak és valóban színvonalasnak tekinthető központi (és felsőoktatási) továbbképzési lehetőségeket évente a könyvtári dolgozóknak csak mintegy tíz százaléka vehette igénybe¹⁰⁶, így szükségessé vált a rendszer megújítása – de legalábbis újragondolása.

A feladatra *Katsányi Sándor*, az Oktatási osztály akkor vezetője vállalkozott, előterjesztést készítve az Országos Könyvtárügyi Tanács számára¹⁰⁷ és a szakajtóban bővebben is kifejtve a fejlesztés lehetőségeit¹⁰⁸. A szerző szerint az ideális továbbképzési rendszer *„Tehát: minden szakemberre kiterjedő, mindenkinek részvételi lehetőséget biztosító, ezért általánosan kötelezővé tehető rendszer; az általános szakmai ismereteket felújító kurzusok és a szakosító kurzusok kettőssége; a továbbképzés szerves kapcsolódása az alapképzéshez, ennek megfelelően az alapképzési szintek szerinti differenciálása; helyzetének jogszabályokkal való megerősítése, presztízsének besorolási kategóriákkal és bérkategóriákkal való alátámasztása.”*¹⁰⁹ Az előterjesztés cselekvési stratégiának nevezett részéből a kulcskifejezéseket emelem ki, ezek világosan bizonyítják az elképzelés előremutató mivoltát: a továbbképzésben való részvétel mint természetes követelmény és igény; a továbbképzési terület egészére kiterjedő intézményes szabályozás előkészítése; a képzési kínálat formai és

tartalmi gazdagságának fokozása; a továbbképzés igazítása a könyvtári dolgozók végzettségi szintjéhez; intenzív továbbképzési lehetőség a frissen végzettek számára a végzéstől számított tíz éven belül; a könyvtári munkakörök jegyzékének összeállítása és a speciális végzettséget igénylő munkakörök megjelölése; a munkakör betöltéséhez javasolt kurzusok szakmai értékelése, azaz vizsgával való zárása. A továbbképzés kötelező mivolta helyett a szerző inkább az „egyetemesség” kifejezést használja, és azt ajánlja, hogy kötelező a szervező intézmények számára legyen a továbbképzési alkalmak biztosítása, a résztvevők inkább fakultatív módon dönthessenek a továbbképzésbe való bekapcsolódásról¹¹⁰. Az előterjesztés részletesen foglalkozik a továbbképzésben résztvevő intézmények – az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke, a tanárképző főiskolák könyvtáros tanszékei, az OSZK KMK, a koordinációs és a hálózati központok, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, nem könyvtári intézmények – feladatrendszerével, a KMK esetében két új feladatot is előrevetítve: váljon a már képesítést szerzett könyvtárkezelők hálózati továbbképzésének módszertani gondozójává; és koordinálja a különböző intézmények által szervezett szakmai továbbképzések programját (az egyes könyvtártípusok továbbképzési igényeinek felmérése, a továbbképzési programok összegyűjtése és évenkénti közzététele, az érdekeltek tájékoztatása)¹¹¹. A továbbképzés tartalmára vonatkozóan az előterjesztés a könyvtárosi tevékenységgel közvetlenül kapcsolatban álló tanfolyamtípusokat határoz meg:

- általános felújító tanfolyamok – a könyvtári tevékenység egészét vagy egy-egy részét átfogva a korábbi ismereteket újjal kell kiegészíteni, fel kell frissíteni, el kell mélyíteni;
- magasabb szakképesítést adó formák – továbbképzési lehetőségeket kell biztosítani a főiskolai és az egyetemi kiegészítő képzésben, ösztönözni kell az arra érdemeseket a doktori cím megszerzésére;
- speciális könyvtári munkakörökre való képzés – központi, specializálást nyújtó

tanfolyamokat kell rendszeresen ismétlődve szervezni azokra a munkakörökre, amelyeknél az alapképzés nem adja meg a teljes értékű felkészítést (szakajtájékoztató, zenei könyvtárosok, gyermekkönyvtárosok stb.);

- rövid céltanfolyamok – az érintett munkatársakat fel kell készíteni új feladatokra (pl.: új szabványok, új eljárások bevezetése stb.);
- a könyvtár által közvetített szakterület ismereteibe bevezető tanfolyamok – lehetőséget kell biztosítani a szakkönyvtárak által közvetített szakismeretek (műszaki, jogi, orvosi stb.) elsajátítására;
- vezetői tanfolyamok – központi tanfolyamokat kell szervezni a vezetőképző intézményekkel együttműködve a vezető-kiválasztás és az utánpótlás-nevelés érdekében;
- nyelvtanulás – növelni kell a hatásos, nyelvvizsgálóval záruló, szervezett nyelvtanulási alkalmak számát¹¹².

Természetesen mindez elképzelhetetlen az anyagi-gazdasági kérdések megoldása nélkül: a szerző szerint a továbbképzésben résztvevők mindaddig nem kötelezhetők anyagi hozzájárulásra, amíg a képzések elvégzése nem jár jogszabályban garantált előnnyel – javaslata tehát az, hogy központi keretek terhére, vagy a munkáltató által átvállalt költségekkel történjen a továbbképzés finanszírozása, különbséget téve a nyilvános szolgálatot teljesítő és a vállalati könyvtárak között, utóbbiak esetében inkább a vállalatokra mint fenntartóra terhelve a fizetési kötelezettséget¹¹³. Az előterjesztéssel párhuzamosan, szintén a szerző tollából megjelent tanulmány hatékonysággal, ösztönzőkkel, módszerekkel és eszközökkel foglalkozó része három ma is megszívlelendő programpontra támaszkodik: „*Legyen a továbbképzésben való részvétel a fiatal diplomás könyvtárosok pályatervének része! [...] Legyen a specializáló továbbképzés elvégzése a speciális munkakörök (zenei könyvtáros, tájékoztató, gyerekkönyvtáros) végleges betöltésének feltétele! Legyen a könyvtárvezetői*

tanfolyamon való részvétel a káder-kiválasztás és az előrettekintő személypolitika része!”¹¹⁴

A nyolcvanas évek második felének továbbképzési struktúrájában az Oktatási osztály továbbra is megállta a helyét, a Katsányi-féle előterjesztés KMK-ra vonatkozó javaslatait lehetőségeihez mérten, néha azokon felül¹¹⁵ is igyekezett megvalósítani. A nemzeti könyvtár korszakra vonatkozó évkönyve szerint¹¹⁶ ebben az időszakban az osztály olyan szakmai továbbképző tanfolyamokat indított el legalább egy, de sokszor egymás után több alkalommal is, mint az irodalomelméleti és esztétikai, az újságírói, az osztályozási és indexelési, a történelmi és művelődéstörténettel foglalkozó, a speciális könyvtári dokumentumokkal foglalkozó, a szervezés-módszertani, az állományalakítási, a régi könyvek gondozásával foglalkozó, a módszertanos, a könyvek és az időszaki kiadványok formai feltárását taglaló, az antikvárius-becsüs, a könyvtárpedagógiai és a könyvtárhasználatra felkészítő, az ETO-, az iratkezelési, a mentálhigiénés, a kisszámítógép alkalmazói tanfolyam. Az osztály képezte a zenei könyvtárosokat, a gyermekkönyvtárosokat (csoportvezetésre felkészítő tréninggel is), a pedagógiai főiskolákon könyvtáros tárgyakat oktatókat; szervezett tréninggel összekapcsolt vezetőképzőt¹¹⁷ városi, szakszervezeti, szak- és közművelődési könyvtárosoknak, önismereti tréninget vezető szerepkörű könyvtárosoknak és egyetemi hallgatóknak. Foglalkozott egyes könyvtárak munkatársainak képzésével: általános szakmai felkészítést adott a külföldi magyar intézetek könyvtárosainak, új szabvány szerinti bibliográfiai leírást tanított az OSZK feldolgozó és tájékoztató munkatársainak, számítógépes képzést szervezett saját, azaz KMK-s és a (z akkori) Gorkij Könyvtár munkatársainak; a Művelődési és Közoktatási Minisztérium támogatásával bentlakásos, intenzív továbbképzést tartott erdélyi könyvtárosoknak¹¹⁸. Az osztály 1989-ben a debreceni KLTE-vel közösen két-éves humán informatikus másoddiplomás képzést indított.

A továbbképzéseket a minisztérium Könyvtári osztálya minden évben jelentős összeggel tá-

mogatta, a korábbi korszakokhoz hasonlóan az oktatói gárda is magáért beszél: a „külsősök” között ott van *Niederhauser Emil*, *Diószegi István*, *Szabó Miklós*, *Katona Tamás*, *Földes Iván*, *Benczedy József*, de KMK-sok is közreműködtek a tanfolyamokon: *Nagy Attila*, *Varga Ildikó*, *Orbán Éva*, *Skaliczki Judit*, *Szente Ferenc*, *Győri Erzsébet*, *Gerő Gyula* és a többiek¹¹⁹. Az oktatási, jegyzet- és segédanyagok kiadása is a korábbi intenzitással folytatódott: megjelent pl. a *Hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása* (1985), a *Példatár a zeneművek katalogizálásához* (1985), *A könyvtári állomány védelme és megóvása* (1986), az *Állományalakítási olvasókönyv* (1986), a *Könyvtár és marketing című szakirodalmi szemle* (1986), a *Bibliometria és tudománymetria* (1987), a *Könyvtári rendezvények, könyvtári propaganda* (1987), a *Példatár a könyvek formai és tartalmi feltárásához* (1988), a *Példatár régi könyvek formai feltárásához* (1989), az *Olvasókönyv a biblioterápiáról* (1989), a *Feladatgyűjtemény a könyvek formai feltárásához, leíró katalogizálásához* (1990), a *Példatár az időszaki kiadványok formai feltárásához* (1990), az *Útmutató a referátumok és annotációk készítéséhez* (1990), a *Példatár az időszaki kiadványokban megjelent részdokumentumok (cikkek) bibliográfiai leírásához* (1993), *A könyvtár szociális funkciója* című tanulmánygyűjtemény (1995)¹²⁰.

A munkaköri szakképzésre vonatkozó rendelet és következményei

1991. január elsején életbe lépett a középfo-kú képzésről szóló fejezetekben már említett, a művelődési ágazati szakmunkásképzésről és munkaköri szakképzésről szóló 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelet, amely a közgyűjtemények tevékenységével foglalkozó fejezetében szereplő, felsőfokú végzettséggel már rendelkezők által elvégezhető könyvtáros felsőfokú szakképzések közül a zenei könyvtárosi képzés, a gyermekkönyvtáros képzés, a könyvtári rend-

szerszervező-képzés, a könyvtáros-informatikus szakképzés és a tájékoztató könyvtáros szakképzés vizsgabizottságát működtető szervként a KMK-t nevezte meg – ez arra predesztinálta az intézmény Oktatási osztályát, hogy e végzettségeknek megfelelő képzések, konzultációk és vizsgák szervezésébe fogjon. Az első évben a tájékoztató és a könyvtáros-informatikus szakképzés került meghirdetésre¹²¹, az előbbi végül elegendő jelentkező hiányában nem indult el, az utóbbi viszont – kétéves, négy féléves tanfolyamként, többszöri indítással – megvalósult. A képzés célja a következőképpen került megfogalmazásra: „olyan felsőfokú könyvtáros-informatikus szakemberek képzése, akik a kor színvonalán ismerik és gyakorlatban alkalmazni tudják az információgyűjtés, rendszerezés, tárolás és visszakeresés minden tudnivalóját, továbbá a humán tudományok művelését segítő sokoldalú tájékoztatási igények kiszolgálására és számítógépes könyvtári információs rendszerfejlesztési munkák kreatív végzésére alkalmasak.”¹²² A tematikát olyan tantárgyak alkották, mint az önismereti tréning, a kommunikációelmélet, a könyvtártörténet (nem előadás formájában, hanem választható téma kidolgozásaként, írásban), a matematikai logika, az információelmélet, az adatmodellezés, a könyvtári ismeretek információs alapjai; a képzés oktatói gárdáját pedig az OSZK és az egyetemi, főiskolai könyvtáros tanszékek munkatársai képviselték¹²³.

A munkaköri képzésre vonatkozó rendelet lehetővé tette a tanulmányok elvégzésének ún. egyéni felkészülési módját¹²⁴ is, a vizsgabizottságot működtető szerv számára pedig – a vizsgára jelentkező legalább kétéves szakmai gyakorlatának megléte esetén – konzultációs foglalkozások szervezését. A következő években tehát az osztály évente legalább két alkalommal biztosított vizsgákat a rendeletben szereplő szakképzésekhez úgy, hogy a tanfolyamok mellett oktatási segédanyagokkal¹²⁵, tematikákkal, irodalomjegyzékekkel is segítette a vizsgázókat. A tanfolyamok és megszerezett vizsgák hosszú sorát mi sem bizonyítja jobban, mint az OSZK irattárában azóta is őrzött törzslapok, vizsgabi-

zottsági jegyzőkönyvek és a több kötetre rúgó, máig 'anyakönyvként' vagy 'törzskönyvként' emlegetett¹²⁶, az egyes szakképesítésekkel rendelkezők rendeletileg előírt¹²⁷ adatait tartalmazó jegyzék.

1995-ben – párhuzamosan az előző fejezetekben tárgyalt OKJ-s rendszer kialakításával – a rendeletet hatályon kívül helyezték, az osztály tevékenységére vonatkozó beszámoló ezt „jogosítványai csonkításaként” élte meg¹²⁸, de erőit a továbbképzés terén így még inkább a szakképesítést ugyan nem nyújtó, de a könyvtárosok gyakorlati munkáját sokban segítő egyéb tanfolyamok felé tudta fordítani. Már az évtized első felétől komoly hagyományai alakultak ki a mentálhigiénés képzéseknek, továbbra is igen népszerűek voltak a bibliográfiai leírással (pl. az időszaki kiadványok részdokumentumainak leírása, feldolgozói fórum) és az állományvédelemmel foglalkozó kurzusok, a hátrányos helyzetű olvasókkal való foglalkozásra koncentrálnó tanfolyamok, az egyes könyvtártípusok (pl. egyházi könyvtárak) munkatársai vagy egy-egy intézmény – kiemelten természetesen a nemzeti könyvtár – kollégái számára szervezett továbbképzések¹²⁹.

A kilencvenes évek elejétől mindenképpen kiemelt helyen kell említeni a számítógépes képzések hosszú sorát is, amelyekhez pályázati pénzből létrehozott és folyamatosan bővített gépterem¹³⁰ állt az osztály rendelkezésére: ilyenek voltak az egyes számítógépes rendszerek és programok megismerésére szervezett céltanfolyamok, az internetes képzések és az erdélyi könyvtárosok számára szervezett alapozó tanfolyamok¹³¹.

Az évtized utolsó éveiben egyre inkább beszűkültek a továbbképzés anyagi lehetőségei¹³², jelentős változást csak a készülőben lévő könyvtári törvénytől lehetett várni. Végül az 1997. évi CXL. törvény 100. paragrafusában adott felhatalmazást az érintett miniszternek a könyvtárosok továbbképzésére vonatkozó rendelet megalkotására. A hétévenként kötelező továbbképzési rendszer 2000-ben került bevezetésre¹³³, komoly

változásokat, új korszakot indítva el a könyvtáros továbbképzés tartalmának, követelményeinek és finanszírozásának vonatkozásában.

Jegyzetek

1. A továbbiakban: KMK.
2. Az osztály elnevezése az idők folyamán többször változott (az 'oktatási' mellett volt még 'módszertani, kutatási és továbbképzési'; valamint 'oktatási és módszertani'), ezeket nem követem, mert sokrétű tevékenységéből kizárólag az oktatással foglalkozom, az elnevezést is folyamatosan 'Oktatási osztály'-ként használom.
3. Az osztály létszáma a későbbi évtizedek során természetesen bővült. Az osztály első irányítója – másodállásban – Barabási Rezső volt, a további évtizedekben, majd a vezetésben osztályvezetőként meghatározó szerepet játszott az 1961 májusában kinevezett Vadász Ferencné, az 1977-től helyére kerülő Katsányi Sándor, majd 1986 késő ősztől Csapó Edit. A hosszú éveken keresztül tartó vezetési ciklusok az elképzelésekben, stílusokban, hozzáállásban is igen jellemző korszakokat takarnak. A vezetők mellett mindenképpen ki kell emelnem még Papp István tevékenységét: a szakirodalom alapján is egyértelműen megállapítható, és interjúalanyaim is határozottan megerősítették, hogy az első három év teljes tervező- és szervezőmunkája Papp István vállain nyugodott. Az itt említett személyek közül – a találkozások sorrendje szerint – Katsányi Sándorral, Csapó Edittel és Papp Istvánnal személyesen is volt lehetőségem beszélgetni, közreműködésüket ezúton is hálásan köszönöm.
4. BEREZKY László: Harmincéves a KMK. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 9. 520–528. p. A tanulmány különlegessége az, hogy alapszövege már két és fél évvel a KMK alapítása után elkészült, némi kiegészítéssel azonban mégis csak a harmincadik évforduló alkalmából jelent meg. Az idézetet ld.: 524–525. p.
5. A tanulmányban természetesen foglalkozom majd az alapfokú képzés Oktatási osztályt érintő részével is, a középfokú képzéssel kapcsolatos témába azért kezdek bele „in medias res”, mert az időrendi megközelítés ezt kívánja leginkább.
6. BESENYEI Andorné – PAPP István: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Oktatási Osztályának 1959. évi munkájáról. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1959. Budapest, OSZK, 1961. 93–104. p.
7. Az előzmények: 1954-ben a könyvtárosi munkakörök betöltésének lehetőségét, különválasztva a szakkönyvtárosi és

- a közművelődési könyvtárosi lehetőségeket, minisztériumi utasításokhoz kötötték – 11-1-18/1954. Np. M. sz. utasítás, 11-2-18/1954. Np. M. sz. utasítás –, biztosítva a végzettség megszerzéséhez szükséges tanfolyamokat, és előírva az ún. minimumvizsga teljesítését. A szakkönyvtári területen az Országos Műszaki Könyvtár kezdte meg a négyhónapos, esti és levelező tagozatos, heti ötórás, összesen 80 órát kitevő tanfolyamok szervezését. A tanfolyamok tematikája érintette az állománygyarapítást, a feldolgozást, a raktározást, az olvasószolgálatot, a tájékoztatást, a nyomdai ismereteket, a könyvtári hálózatok kérdéseit; az elhangzott előadásokat az oktatók által írt, és a könyvtár kiadásában nyomtatásban megjelentetett tankönyv-apparátus támasztotta alá. Ld. VADÁSZ Ferencné: A középfokú könyvtárosképzés története és dokumentumai 1945–1976. Budapest: NPI, 1980. 17–21. p. A szerzőt a Központi Pedagógus Továbbképző Intézet igazgatói tisztsége alól felmentve helyezték az Országos Széchényi Könyvtárba 1961-ben, május 16-án nevezték ki a KMK Oktatási osztályának vezetőjévé. Tanulmányom e részében alapvető forrásként támaszkodom a középfokú képzésre vonatkozó, nyomtatásban megjelent munkájára.
8. Ebben az „átvett” kétéves képzésben 1959-ben összesen 297 fő végzett. Ld: VADÁSZ: i. m. 117. p.
 9. Az elképzelés szerint ez utóbbi tudásanyagot a tanfolyami résztvevők gyakorlati munkájuk során sajátíthatják el. V. ö.: BESENYEI – PAPP: i. m. 96. p.
 10. BESENYEI – PAPP: i. m. 98. p., VADÁSZ: i. m. 30. p., FUTALA Tibor: Kronológia a hazai könyvtárosképzés és továbbképzés változásainak figyelemmel kíséréséhez. = Könyvtári Figyelő, 26. évf. 1980. 2. sz. 140. p.
 11. A „könyvtárostanonló-képzés” terveit Waldapfel Eszter előterjesztésében 1958. július elején tárgyalta és fogadta el Debrecenben az Országos Könyvtárügyi Tanács. V. ö.: FUTALA Tibor: i. m. 140. p.
 12. Gerő Gyula könyvtártörténeti kronológiája szerint a nemzeti könyvtárban 1959 őszén öt könyvtárostanonló kezdte meg párhuzamosan munkáját és tanulmányait. V. ö.: A Könyvtártudományi és Módszertani Központ története dátumokban. Összeáll. Rác Ágnes. Budapest, 2009. 2. p. (Kézirat). Vadász Ferencné szerint viszont az első nappali tanfolyamot 12 tanuló végezte el 1961-ben, de a tanfolyam olyan terheket rótt az OSZK munkatársaira, amelyeket saját feladataik folyamatos ellátása mellett, ellenszolgáltatás nélkül a későbbiekben nem tudtak vállalni. V. ö.: VADÁSZ: i. m. 28. p.
 13. Ld. VADÁSZ: i. m. 117. p. A mű Függeléke (61–116. p.) valamennyi itt ismertetett középfokú képzés esetében tartalmazza a részletes tanterveket és tananyag-leírásokat is.
 14. A minisztérium Közművelődési Főosztálya által jóváhagyott előterjesztés hozzáférhető a Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtárban, teljes szövegét közli: VADÁSZ: i. m. 28–32. p.
 15. Ideiglenes tanterv és utasítás a 148/1962. (M. k. 15.) M. M. sz. utasítás alapján szervezett, középfokú könyvtárosi szakképzést nyújtó két és fél éves szaktanfolyam esti és levelező tagozatai számára. Budapest, OSZK KMK, 1963. 79 p.
 16. Mi sem bizonyítja jobban a cél előremutató mivoltát, mint az, hogy a meghatározás e három elemére – ismeret, készség, jártasság – használjuk napjainkban a kompetencia kifejezést...
 17. Ld. Tájékoztató a könyvtárosképző szaktanfolyam szervezeti és tanulmányi rendjéről. Budapest, OSZK KMK, 1964. 15. p. A Tájékoztató rögzítette a KMK képzésre vonatkozó hatáskörét, a képzés helyszínét biztosító ún. tankönyvtárak feladatait, a tanároknak vonatkozó követelményeket, a tanulmányi idő beosztását, a hallgatók kötelelességeit és jogait, a vizsgák menetét és a képzési dokumentációra vonatkozó kötelelességeket.
 18. Ld. VADÁSZ: i. m. 118. p.
 19. A művelődésügyi miniszter 148/1962. M.M. sz. utasítása a közkönyvtári munkakörök képzéséhez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról, 106/1964. M.M. sz. utasítás az egyes közkönyvtári munkakörök ellátásához szükséges közép- és felsőfokú szakképzésről. (A rendeletek közlőnyelvi források helyének közlését mellőzöm a tanulmányban, miután a téma szempontjából emlegetett jogszabályok döntő többségének nem érvényessége, hanem történeti szerepe jelentős.) Az első utasítás 1. § (2) bekezdése szerint a könyvtárosi munkakörben napi teljes munkaidőben foglalkoztatott dolgozóknak felső-, illetőleg középfokú könyvtárosi szakképzéssel kell rendelkezniük.
 20. 134/1962. M. M. sz. együttes utasítás a közkönyvtárak, levéltárak, múzeumok és egyes művelődésügyi intézmények alkalmazottai munkabérének megállapításáról.
 21. A „zsáktuca” megnyitásának egyetlen és rövid ideig tartó megnyitásáról ld. később.
 22. 10/1963. sz. kormányrendelet a népművelő-könyvtáros képzésről.
 23. Egy évvel később egy miniszteri utasítás (128/1964. M. M. sz.) nyomán e képzési forma indult meg a budapesti SZOT Központi Iskolán is, a debreceni képzőhely kihelyezett levelező tagozataként – főleg a szakszervezeti terület szakember-hiányának pótlása érdekében.

24. A művelődésügyi miniszter 129/1964. M.M. sz. utasítása a közkönyvtári munkakörök képzéséhez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról szóló 148/1962. M.M. sz. utasítás módosításáról
25. A művelődésügyi miniszter 145/1971. M. M. sz. utasítása a tanítóképző intézeti népművelő-könyvtáros szak nappali tagozatának új tantervéről. Az általános alapozó tárgyak és a közművelődési ismeretek mellett az ún. könyvtári szakismeretek – könyvtárтан, könyvtári tájékoztatás, katalogizálás, könyvtári osztályozás – összesen 570 órát tettek ki, ehhez járult a 195 órás könyvtári gyakorlat és a két választható speciális kollégium: a gyermekkönyvtári munkára (120 óra) és a helyismereti gyűjtemény kezelésére (60 óra) vonatkozó.
26. ... olyannyira, hogy 1965. szeptemberétől a minisztérium Közművelődési főosztálya nem engedélyezte közművelődési könyvtárban dolgozók könyvtárosképző szaktanfolyamra való beiratkozását... V. ö.: VADÁSZNÉ: i. m. 44. p.
27. A könyvtárosok szakképzettsége. Az 1966. decemberi országos felmérés statisztikai adataira. Budapest, KMK, 1967. 115 p. A mintegy 3400 főfoglalkozású könyvtáros képzettségének adatait az akkor igen korszerűnek számító peremlyukártyás nyilvántartási formában rögzítették. V. ö.: Magyar könyvtártörténeti kronológia 996–2007. Szerk. Gerő Gyula. I. kötet. Budapest, OSZK, 2009. 302. p. (a továbbiakban: Kronológia)
28. A könyvtárak nevét azért „köznevesíttem”, mert azóta elnevezésükben és szervezeti formájukban is többszörös változáson estek keresztül. Az eredeti névrövidítések: OMKDK, OMgKDK, BMEK, OOKDK. V. ö.: VADÁSZ: i. m. 45. p.
29. Ld. VADÁSZ: i. m. 119. p. Valamennyi interjúalanyom kiemelt még két, a tanfolyamok szakmai mivoltán túlmutató eredményt: egyrészt a tanfolyamokat olyanok is elvégezhették – és jutottak így elfogadható egzisztenciához –, akiknek politikai, származási vagy egyházi foglalkozási okokból esélye sem volt a felsőoktatásba való bejutásra; másrészt a képzésben oktatóként olyanok is részt vettek, akik egyébként hasonló okok miatt az oktatás gyakorlásától voltak eltiltva. Szabó Sándor szerint az első csoportba tartozott pl. Kasánszky Zsombor és Kuklay Antal, a másodikba pl. Szelényi Iván vagy Tóbiás Áron.
30. Ld. pl.: A könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók pályájának, képzésének és továbbképzésének alakulása, mai helyzete és fejlődésének további lehetőségei és feltételei. Összeáll. Kovács Máté, Babiczky Béla, Csendes János és Szele Béla. In: Könyvtártudományi tanulmányok 1970. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Szerk. Kovács Máté és Rácz Aranka. Budapest : NPI, 1971. 291–331. (a középfokú képzési formáról különösen: 301–303., 324–331. p.). A konferencia után, 1971-ben a Magyar Könyvtárosok éves vándorgyűlése is a képzés témáit járta körül.
31. Részletesen ld. A könyvtárosok: i. m. 329. p.
32. Tervezet az egyszakos könyvtárosképzés óra- és tantervére. Budapest, KMK, 1971. 50 p. (kézirat)
33. A könyvtárosképzés felülvizsgálatára felkért bizottság zárójelentése. Budapest, Művelődésügyi Minisztérium, 1972. 45 p. A jelentés alapján készült tanulmányokat a Könyvtári Figyelő 1973. évi 1. száma közölte, ld. pl. FUTALA Tibor: Szakmai koncepció a könyvtárosképzés rendszerének továbbfejlesztésére. 19–32. p., ill. 38. sz. jegyzet
34. A könyvtárosképzés: i. m. 4. p.
35. A szaktanfolyamok helyett szakkönyvtáros képzés indítását javasolta a Pénzügyi és Számviteli Főiskolán – tudomásom szerint e forma megvalósítására nem került sor.
36. Szombathely tkp. ki sem várta a reform „hivatalos” indulását: 1972-ben a korábbi népművelő-könyvtáros képzés kétszakosságát szétválasztva, tanterveiket kiegészítve, a korábbi oktatói bázis alkalmazásával, mindkét szakhoz tanárképes szakokat kapcsolva elindult a főiskolai szintű képzés. Ezúton köszönöm meg Tóth Gyulának az iskolarendszeren kívüli könyvtárosképzésről írt, de nyomtatásban meg nem jelent 118 lapos kéziratát, amelyet személyesen bocsátott rendelkezésemre, és amelynek áttanulmányozása komoly támogatást adott anyagom összeállításához. A fenti említés a kézirat 45. oldaláról való.
37. A tanítóképzőkben 1975-től bevezették az ún. könyvtári szakkollégiumi oktatást, amely a végzettséget és a besorolási lehetőségeket illetően újabb szakmai vitát generált a szakmai folyóiratok hasábjain. Ld. pl.: UROSEVICS Daniló: A tanítóképző főiskolán folyó könyvtárosképzés. = Könyvtáros, 28. évf. 1978. 4. sz. 206–207. p., SUPP Györgyi: Az alsószintű könyvtárosképzés a tanítóképző főiskolákon történjék. = Könyvtáros, 29. évf. 1979. 1. sz. 38–39. p., KATSÁNYI Sándor: Tanítóképzés, könyvtárosképzés és a kutya vacsorája. = ua. 39–40. p.
38. Nem sokkal korábban, Katsányi Sándornak a közművelődési könyvtárak munkakör-struktúrájával foglalkozó tanulmánya befejező soraiban már történt utalás arra, hogy „... a középfokú képzési rendszernek is két irányba kell elmozdulnia: a könyvtárosok részére a főiskolainak megfelelő magasabb szint, a könyvtártechnikusok részére alacsonyabb szint kívánatos.” Ld. Katsányi Sándor: Munkakör-struktúrák a közművelődési könyvtárakban. Adottságok, követelmények és képzési rendszerünk problémái. = Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1972. 4. sz. 411. p.

39. SZABÓ Sándor: A könyvtárosi szakképesítést nem igénylő könyvtári munkakörök képzési problémái. = Könyvtári Figyelő, 19. évf. 1973. 1. sz. 50–56. p. A tanulmány tudomásom szerint először használja a segédkönyvtáros' elnevezést és kezdeményezi a képzettség bevezetését. A korszakról Szabó Sándorral személyesen is lehetőségem volt beszélgetni, közreműködését ezúton is köszönöm.
40. Részletesebben ld.: Szabó: i. m. 52–53. p.
41. A feltételes módú fogalmazás jelzi, hogy e képzési forma nem jött létre. Megvalósítása az utókorra maradt: a KMK jogutódja, a Könyvtári Intézet a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézetnek az OKJ-s szakmaszerkezet megújítására irányuló HEFOP-pályázata keretében a könyvtári szakmaterületen létrehozta a segédkönyvtáros képzési formát és végzettséget, betöltve ezzel a régóta 'üresen álló' besorolási lehetőséget.
42. A rendelet igen komoly viták után született meg: egyrészt a magyar felsőoktatás nehezen ismerte el az oklevélszerzés ilyen módját, másrészt az oklevél „fedezetét” kérdőjelezték meg, elsősorban a tanárképző főiskolákon. V. ö.: BARÁZ Miklósné: A kiegészítő főiskolai államvizsgák gyorsmérlege. = Könyvtáros, 32. évf. 1982. 6. sz. 337–338. p.
43. Az oktatási miniszter 2/1976. (IX. 14.) OM sz. rendelete a hároméves népművelő-könyvtár szakot, illetőleg a könyvtárosképző szaktanfolyamot végzettek részére a főiskolai végzettség megszerzésének feltételeiről.
44. Tájékoztató a 2/1976. (IX. 14.) OM-számú rendelet alapján szervezett tanárképző főiskolai könyvtáros államvizsgákhoz. Budapest, KMK, 1977. 59 p.
45. A témáról ld. részletesen: UROSEVICS Daniló: Komplex államvizsgák 1977–1981. = Könyvtáros, 32. évf. 1982. 9. sz. 526–529. p.
46. A létszámcsökkenés egyik valószínűsíthető oka a tanítóképző intézetben végzettek nagyszámú visszalépése: időközben megjelent a 2/1980. (III. 14.) KM. sz. képesítési utasítás, amely számukra államvizsga nélkül is lehetővé tette munkaköri besorolásuk emelését.
47. A számadatok részletezését és további százalékos bontását v. ö.: UROSEVICS 1982.: i. m. 528. p. „Az 1549 frissen szerzett főiskolai diploma hatásáról elmondhatjuk, hogy nemcsak szélesítette, kiegészítette, vagy legalábbis felfrissítette a könyvtárosok szaktudását, hanem a statisztikában is nagy változásokat idézett elő.” Ld. uo.: 529. p.
48. 4/1977. (VII. 27.) KM-MüM. sz. együttes rendelet a közművelődési intézmények dolgozóinak munkabérééről.
49. Ld. még: VADÁSZ: i. m. 57. p.
50. BESENYEI – PAPP: i. m. 100. p., ld. még Kronológia, I. kötet. 248. p.
51. Pl.: Útmutató az állami közművelődési hálózatok tiszteletdíjas könyvtárosainak továbbképzéséhez. Budapest, KMK, 1962. 18 p.; VERSEGGHI György: Az olvasókkal való foglalkozás a falusi és a szakszervezeti könyvtárakban. Budapest, KMK, 1962. 105 p.; SÁRKÓZY Péter: A mezőgazdasági szakirodalom ismerete. Budapest, KMK, 1963. 69 p.; GERŐ Zsoltné – VARSÁNYI Endréné: A közművelődési könyvtári munka ismeretei. Budapest, KMK, 1965. 239 p. – a későbbiekben további utányomásokban és újabb, átdolgozott kiadásokban is: 1968., 1969., 1970., 1973.; BEREZKY Lászlóné – KATSÁNYI Sándor: A könyvtáros munkája. Budapest, KMK, 1978. 276 p.
52. V. ö.: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1960. Budapest, OSZK, 1962. 30. p.
53. Az itt nem emlegetett negyedik kategória a szakképesítéssel nem rendelkező könyvtári munkatársaké.
54. KATSÁNYI Sándor: Könyvtárosképzésünk paradoxonai. = Könyvtáros, 28. évf. 1978. 9. sz. 507–511. p. A szerző itt is, más tanulmányában is hangsúlyosan javasolja a „középfokú”, „felsőfokú” kategóriák helyett a „könyvtárkezelő”, főiskolai végzettségű”, „egyetemi végzettségű” meghatározások használatát. Ld. pl. A könyvtári középkaderképzés. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének Évkönyve 1980. Szerk. Kovács Dezső. Budapest, NPI, 1981. 69. p. „Könyvtárkezelőnek lenni – jelentsen rangot. A követelmény a könyvtártechnikai tárgyakkól nem lehet alacsonyabb, mint a középfokú tanfolyamokon volt.” In: ua. 70. p.
55. Az osztály felmérései szerint azok a helyi könyvtárak, ahol a település gimnáziumában közgyűjteménykezelői képzés folyt, utánpótlás-bázisra találtak e formában, a fakultációs rendszer későbbi fejlesztése pedig lehetővé tette a könyvtárkezelői képzés önálló tantárggyá szerveződését. A képzés tanterveinek, óraterveinek, jegyzeteinek és tankönyveinek kidolgozásában és minisztériumi elfogadtatásában, az oktatók felkészítésében és a vizsgák lebonyolításában is igen komoly szerepet töltött be az osztály. Ld. Az OSZK KMK beszámolója az 1975. évről. Budapest, OSZK, 1976. 15-16. p., Az OSZK KMK beszámolója az 1976. évről. Budapest, OSZK, 1977. 19. p., Az OSZK KMK beszámolója az 1977. évről. Budapest, OSZK, 1978. 18. p.
56. Könyvtárkezelői ismeretek. Szerk. Szabó Sándor. Budapest : KMK - NPI, 1977. 234 p.
57. Nyomatásban való megjelentetésére csak a jogszabály érvénybe lépése után került sor: Útmutató a könyvtárkezelői tanfolyamok szervezéséhez. Összeáll. az OSZK KMK. Buda-

- pest, KMK, 1981. 45 p. Az útmutató tartalmazza az utasítás szövegét, a vizsgaszabályzatot, a tantervet és a szakosított tananyagot.
58. KATSÁNYI Sándor: A szakképzés fontos láncszemei: a könyvtárkezelői tanfolyamok. = Könyvtáros, 30. évf. 1980. 12. sz. 699. p.
59. KATSÁNYI: A könyvtári, 1980.: i. m. 70. p.
60. A modell felsőfokú – egyetemi és főiskolai – képzésre vonatkozó említését ld. pl.: TÓTH Gyula: A könyvtárak káderhelyzete, könyvtárosképzés és -továbbképzés. =: Könyvtári Figyelő, 27. évf. 1981. 2. sz. 89. p.
61. KATSÁNYI, 1978.: i. m. 511. p., Útmutató: i. m. 18–45. p.
62. KATSÁNYI: A szakképzés, 1980.: i. m. 692. p.
63. A kulturális miniszter 103/1980. KM sz. utasítása a könyvtárkezelői, a levéltár kezelői tanfolyamokról és vizsgákról.
64. Könyvtárkezelői ismeretek : ideiglenes tanfolyami jegyzet. Közread. az OSZK KMK. Budapest, OSZK KMK – Szolnok, Versey Ferenc Megyei Könyvtár, 1981. 271 p., A könyvtár kezelése. Szerk. Katsányi Sándor. Budapest, KMK – Múzsák, 1984. 289 p. (utánnomás: 1986., átdolgozott, bővített kiadás: 1990., 306 p.)
65. Útmutató a könyvtárkezelői tanfolyamok hallgatói részére. Budapest : OSZK KMK, 1987. 19 p.
66. KATSÁNYI Sándor: Véleményem szerint... = Könyvtáros, 32. évf. 1982. 3. sz. 123. p. Katsányi Sándor az interjú során is felhívta a figyelmemet arra, hogy az osztály – ebből a szempontból is úttörő szerepben, egyenrangú félként – erőteljesen törekedett a már működő és az alakulóban lévő főiskolai tanszékekkel való együttműködésre: az együttműködés egyik komoly eredménye az éveken keresztül tartó közös tankönyvkiadás volt. A tankönyvek szövegeinek elkészítésre, ill. a szerzők kiválasztására és felkérésére a KMK vállalkozott, a megjelenés pedig, ún. egységes főiskolai jegyzetek formájában a főiskolák kiadásában, a Tankönyvkiadónál történt. Ilyen jegyzetek voltak pl. a következők: GEREBEN Ferenc – KATSÁNYI Sándor – NAGY Attila: Olvasásismeret: olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Budapest : Tankönyvkiadó, 1979. 408 p.; RÁCZ Ágnes: Bibliográfiai leírás, katalógizálás. Budapest : Tankönyvkiadó, 1986. 326 p.; FERENCZI Zsuzsa: Tájékoztatás a közművelődési könyvtárakban. Budapest : Tankönyvkiadó, 1988. 94 p.
67. ... és a KMK, ill. az Oktatási osztály vezetésében beállt személyi – egyben szemléletmódbeli – változások, amelyek részletezése nem feladata írásomnak...
68. CSAPÓ Edit: Az asszisztensiskola egy év után. = Könyvtári Levelező/lap, 1991. 6-7. sz. 2. p.
69. CSAPÓ Edit: Tanév után – tanév előtt. = Könyvtári Levelező/lap, 1990. 8. sz. 2. p. A cikk szerzője egy későbbi beszámolójában arra panaszkodik, hogy „sok oktalan irigykedést tapasztalunk. [...] Pedig az előkészületekről évek óta sokat beszélünk és írtunk szakmai fórumokon, illetve orgániumokban. [...] A múlt tanév végén nyilvános tanévzáró konferenciára hívtuk meg kollégáinkat és a különféle testületek, igazgatói tanácsok stb. prominens képviselőit. [...] sok meghívott nem tanúsított érdeklődést.” Ld. CSAPÓ Edit: Bizony jó lenne mindenki meglegedésére tenni! = Könyvtári Levelező/lap, 1990. 11–12. sz. 4. p. Nagyon nehéz eldönteni ma már, vajon mi lehetett itt a baj... A KMK gondolt magáról többet, mint amire hivatott volt? Jó célt tűzött ki, de nem jó eszközt alkalmazott? A felsőoktatás nem volt hajlandó kibújni szokásos elefántcsonttoronyából?
70. Ld. Kronológia, II. kötet.
71. Legalábbis ez következtethető ki abból a táblázatból, amely a képzés óraszámait az ELTE tanárképző főiskoláján folyó óraszámokkal veti össze. Ld. CSAPÓ, 1991.: i. m. 2. p.
72. 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelet a művelődési ágazati szakmunkásképzésről és a munkaköri szakképzésről.
73. Az elnevezés helyesírásilag és szemantikailag egyébként némileg kifogásolható (ahogy erre az évek során a szakma többször felhívta a figyelmet): nem csak az első variációban szereplő, később „kiveszett” kötőjel miatt, hanem azért is, mert a kifejezés két tagja között tkp. nincs értelmes nyelvtani kapcsolat. Az ez idő tájt használt változatokat a fejezet címében felsoroltam, minden szempontból megnyugtató megoldást csak a tárgyalt korszakunkon túl eső 20/2008. (VII. 29.) OM rendelet hozott, amely a segédkönyvtáros képzés rész-szakképesítéseként a *könyvtári* asszisztens képzést nevezte meg.
74. ... tetézve azzal, hogy a kilencvenes évek közepétől fogva mindig volt egy felettes szerv – hogy csak a közismert névrövidítéseket említsem: OKSZI, OKÉV, MAMI, – amely felé az osztály be- és elszámolási kötelezettséggel tartozott.
75. 1993. februárjában a minisztérium az osztály kezdeményezésére össze is hívott egy bizottságot, hogy az tegyen javaslatot a rendelet ez irányú módosítására, de a bizottság által bekért, a képzésre vonatkozóan túlnyomó többségében negatív vélemények a módosítás kezdeményezését nem tették lehetővé. V. ö.: ARNÓTH Károly: Mit csinál és mit kínál a KMK? V. Az Oktatási és módszertani osztály. = Könyvtári Levelező/lap, 1993. 6. sz. 4. p.
76. PAPNÉ ANGYAL Ágnes: Jubileumi jelentés a könyvtáros asszisztens képzésről. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005.

14. évf. 5. sz. 29–34. p.
<http://www.ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0505/papne.html> [2010. július 31.]
77. Ld. a 64. sz. lábjegyzetben.
78. Pl.: Feladatgyűjtemény a könyvek formai feltárásához, leíró katalógizálásához. Összeáll. Somodi Istvánné. Budapest, OSZK KMK, 1990. 75 p.; Példatár az időszaki kiadványok formai feltárásához. Összeáll. Nagy Zsoltné, szerk. Varga Ildikó. Budapest, OSZK KMK, 1990. 77 p.; Útmutató a könyvek leíró betűrendes katalógusának szerkesztéséhez. Összeáll. Jakab Lajosné et al. Budapest, OSZK KMK, 1990. 98 p.; Feladatgyűjtemény a gyűjteményszervezés tantárgyhoz. Összeáll. Frick Mária. Budapest, OSZK KMK, 1991. 73 p.; Dorozsmai Károly: Számítástechnikai alaptanfolyam a könyvtárosasszisztens-képzés számára. Budapest, OSZK KMK, 1993. 97 p.; Feladatok az Egyetemes Tizedes Osztályozás gyakorlásához. Összeáll. Mátyán Gyula, szerk. Rónai Tamás. Budapest, OSZK KMK, 1994. 19 p.
79. A témára vonatkozó információkat, amelyeket Barátné Dr. Hajdu Ágnes-től személyesen kaptam, ezúton is köszönöm.
80. Nehéz tehát ezek után értelmezni azt a kijelentést, amely szerint „a jeles, esetleg jó eredménnyel végzettek felvételi beszélgetéssel juthattak be több tanárképző főiskola informatikus-könyvtáros szakára.” – vajon ők hány éves képzésben vettek részt? V. ö.: PAPPÉ: i. m.: 31. p. Bár konkrét számadatokkal nem rendelkezünk, feltételezzük, hogy napjainkra igen kevesen maradhattak olyanok, akik e képzési forma befejezésénél megálltak – a kevesek egy része most mégis jelzi szándékait az új típusú segédkönyvtáros képzés elvégzésére. A sebek újra felszakadnak: sérelmezik, hogy a hároméves képzés után miért kell további egy félévet „ráfejelniük” a fizetési kategóriában is feljebb lépést jelentő végzettség megszerzéséhez. Miért is? Mondjuk azért, mert azóta megszületett a könyvtári törvény, megszülettek követő jogszabályai, átalakult a könyvtári rendszer – tehát az ismeretek frissítésre akkor is szükség van, ha azóta a könyvtári gyakorlatból egy percre sem kerültek ki...
81. A művelődési és közoktatási miniszter 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelete a szakmai követelmények kiadásáról; A művelődési és közoktatási miniszter 10/1995. (IX. 22.) MKM rendelete a szakmai követelmények kiadásáról szóló 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelet kiegészítéséről. Az utóbbi rendelet építette be az OKJ-s rendszerbe 47. sorszám alatt a könyv- és papír-restaurátor képzést is, ennek részleteire – miután a képzés döntő többségében az OSZK restauráló osztályának égisze alatt folyt, és az Oktatási osztály szinte csak szervezőként vett részt benne – nem térek ki.
82. V. ö.: PAPPÉ: i. m. 32. p.
83. Ld. pl. Kronológia, I. kötet. 388., Kronológia, II. kötet. 530., 554. p.
84. „Előkészítésképpen” az osztály számítógépes képzésekért felelős munkatársa, Fejős László a Könyvtári Levelező/lap hasábjain már 1990-ben cikksorozatot indított Számítógépes alapismeretek címmel. Ld. pl. Könyvtári levelező/lap 1990. 3. sz. 9–10. p., 4. sz. 8–9. p., 5–6. sz. 9–10. p., 7. sz. 8. p., 10. sz. 10-12. p., 11-12. sz. 17-18. p.
85. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1994-1998. Budapest, OSZK, 2000. 162. p.
86. V. ö.: FEJŐS László: Számítógépes képzés a KMK-ban. = Könyvtári Levelező/lap, 1997. 9. sz. 21–22. p.
87. A 16/1994-es rendeletet három évvel később módosították. A módosítás nyomán életbe lépő 31/1997. (X. 31.) MKM rendelet megváltoztatta a képzés elnevezését: számítógépező (-használó)-ra, és bővítette tartalmát is a prezentáció és grafika témakörével (ez a könyvtárosokat nagyban segítette meghívók, plakátok, egyéb könyvtári reklámanyagok elkészítésének elsajátításában), az e-mail küldés és fogadás, valamint az alapvető internetes információkeresés megtanításával.
88. BESENYEI – PAPP: i. m. 100. p.
89. Az utóbbi tanfolyamon kezdők is részt vettek, a tanulmány következtetése szerint azonban a továbbiakban a résztvevői összetétel kialakításakor inkább az egyöntetűsége kell törekedni, vagyis már az osztály első tapasztalatai megmutatták képzés és továbbképzés metodikájának különbségét. V. ö.: ua. 102. p.
90. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1960. Budapest, OSZK, 1960. 30. p.
91. VADÁSZ Ferencné: A könyvtárosok szakmai továbbképzése. Bp., 1970. [kiny.] 405. p. A tanulmány körüljárja magának a 'továbbképzés' kifejezésnek az akkori, de többek, különösen könyvtárvezetők által bírált jelentését is: „Különböző formái, a konferenciák, ankétok, szemináriumok, tapasztalatcserék általában konkrét feladatok elvi megalapozását, módszertani segítségét szolgálják – még akkor is, ha azokhoz előzetesen irodalmat, téziseket vagy vitaanyagot adunk ki.” Ld. ua. 406. p.
92. A könyvtárosok szakmai továbbképzése. Tájékoztató a továbbképzés szervezetről és a központi továbbképzés 1964/65. évi programjáról. Bp., Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya, 1964. 5,4 p.
93. Kronológia, I. kötet. 284. p.
94. V. ö.: VADÁSZ, 1970.: i. m. 420. p. A továbbképzési rendszer e korai korszakára vonatkozó szerkezetének ismertetésében

- a továbbiakban leginkább a tanulmány részleteire támaszkodom.
95. Ezek a tanfolyamok azonban általában még a harminc órát sem érték el: „Hosszabb (30-60 órás) szakmai tanfolyamok szervezését a költségvetési keretek nem engedték meg, sem a központi, sem a hálózati továbbképzésben.” V. ö.: VADÁSZ, 1970.: i. m. 420. p.
 96. VADÁSZ, 1970.: i. m. 409–411. p. Az első ötéves ciklusra vonatkozó adatokra hivatkozik a következő tanulmány is: Vadász Ferencné: A központi szakmai továbbképzés öt éve 1970–1975. = Könyvtáros, ... évf. 1976. 9. sz. 507. p. Az egyes, konkrét tanfolyamokról ld. még Gerő Gyula kronológiájának vonatkozó tételeit, pl.: 1964. október 6–8., 1964. október 21., 1965. március 10–11., 1966. április 13., 1967. február, 1967. július 3–6., 1967. október 25–26., 1968. március vége – április első napjai, 1969. március 10–14., 1969. október 28-29., 1969. november 28. Kronológia, I. kötet. 288., 290., 297., 304., 307., 309., 312., 319., 324., 325. p.
 97. GYŐRI Erzsébet: A könyvtárosok továbbképzéséről. = Könyvtári Figyelő, 27. évf. 1981. 1. sz. 15–16. p.
 98. A javaslatokat VADÁSZ Ferencné továbbképzésre vonatkozó, idézett tanulmányának második része rögzíti: 431–437. p..
 99. Viszont, ahogy a tanulmány megjegyzi, „[...] sikeres elvégzésük [...] erkölcsileg és a bérezésben anyagilag is méltányolható.”
 100. GYŐRI: i. m. 17–19. p.
 101. Katsányi Sándor beszélgetésünk során a továbbképzés hatóerejének két igen fontos irányát határozta meg: műhelyteremtés (ahogyan egy-egy tanfolyam újdonságokat felölelő tematikája tankönyvbe, majd a témát kutató szakemberek közösségébe fordul) és közösségteremtés (ahogyan az azonos tanfolyamokra járó könyvtáros kollégák – gyerekkönyvtárosok, zenei könyvtárosok, egyházi könyvtárosok – egy életre összekovácsolódtak szakmailag és emberileg is).
 102. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1981. Budapest : OSZK, 1981. 122–123.; Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1982–1983. Budapest, OSZK, 1983. 107.; Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1984–1985. Budapest, OSZK, 1985. 106. p.; Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ beszámolója az 1981. évről. Bp., 1982. 21–22.; Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1984. évi munkája (Beszámoló). Bp., 1985. 7–8.; Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1985. évi munkája (Beszámoló). Bp., 1986. 15. p.
 103. A megjelent művekből felsorolásra kerülő válogatást igyekszem téma szerint csoportosítani, az egyes csoportokat pontosvesszővel választva el egymástól.
 104. TÖRÖKNÉ JORDÁN Katalin gyűjtése alapján. Segítségét ezúton köszönöm meg: a katalóguscédulákon tanfolyami csoportosításban rendezett névtárat a vele készített interjú során mutatta meg, és ő hívta fel a figyelmemet arra az album formájú kiadványra is, amelynek illusztrációit egy tanfolyami résztvevő készített el tanulmányai befejezése után (A könyvtári munka albuma. Tablók. Összeáll. Gerő Gyula és Sallai István. Rajzolta Kaszás Gyula. Budapest, Művelt Nép, 1954.).
 105. VIDRA SZABÓ Ferenc: A főfoglalkozású könyvtárosok élet- és munkakörülményei. Budapest : OSZK KMK, 1984. 16 l.
 106. KATSÁNYI Sándor: A könyvtáros szakmai továbbképzés rendszerének fejlesztése, Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács – KMK, 1984. 7. p.
 107. A Tanács a témában már 1984. február 24-i elnökségi ülésén tárgyalta a könyvtáros szakmai továbbképzés ügyét azzal a céllal, hogy 10-15 évre szóló, érvényes koncepciót bocsáthasson a minisztérium és a könyvtárügy rendelkezésére – továbbképzési jogszabály kibocsátását azonban nem tartotta szükségesnek... Plenáris ülésén, 1984. április 17-én az előterjesztést is megtárgyalta, írásbeli opponensi vélemények és ülésen elhangzott hozzászólások mellett. V. ö.: KATSÁNYI: A könyvtáros, 1984.: i. m. 3., 5. p., Kronológia, II. kötet. 513. p. Az előterjesztés modernségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy – ha akkoriban közvetlenül nem is érvényesült minden eleme – a 2000-ben létrehozott, végre jogszabállyal is alátámasztott továbbképzési rendszerben tükröződnek alappondolatai.
 108. KATSÁNYI Sándor: A továbbképzés rendszerének fejlesztése. = Könyvtáros, 34. évf. 1984. 7. sz. 380–385. p.; Katsányi Sándor: Továbbképzésünk gondjai. In: Könyvtári Figyelő, 1984. 5. 453-463. p.
 109. KATSÁNYI: A könyvtáros, 1984.: i. m. 8. p.
 110. Ua.: 8–9. p.
 111. Ua.: 10–14. p.
 112. Ua.: 14–20. p.
 113. KATSÁNYI: Továbbképzésünk, 1984.: i. m. 460–461. p.
 114. U. a.: 461–462. p.
 115. ...néha azoktól eltérve... Amint Papp István fogalmazott a témáról vele folytatott beszélgetésünk során: az osztály vezetőinek ambíciói és a képzésre vonatkozó, reális elvárások

- nem minden korszakban voltak harmonikus egyensúlyban. Ő említette azt is, hogy a KMK létének igazolását nagyon sokszor adta a képzés és a továbbképzés, a résztvevők pedig mindig „magas lécc”-ként élték meg a képzéseket, de elvégzésük után mindig büszkéek voltak teljesítményükre.
116. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1986-1990. Budapest, OSZK, 1990. 105. p. Csapó Edit egy a KMK oktatási tevékenységét némileg bíráló Könyvtáros-cikkre adott válaszában e tanfolyamokat három – a könyvtárosi ismeretek elsajátítását célzó; vezetőképző és szervezőmódszertani; nem könyvtári jellegű, de könyvtárosoknak szükséges – csoportba sorolta. V. ö.: CSAPÓ Edit: A könyvtárosok továbbképzése és a KMK. I= Könyvtáros, 38. évf. 1988. 12. sz. 729. p.
117. CSAPÓ Edit: Megismerni magunkat – a másik érdekében. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 3. sz. 160–161. p.
118. CSAPÓ Edit: Erdélyi könyvtárosok első tanfolyama. = Könyvtári Levelező/lap, 1990. 10. sz. 17. p. A képzés a későbbiekben szinte éves rendszerességgel ismétlődött.
119. Ld. CSAPÓ, 1988.: i. m. 729. p.
120. Nyilván nem lehet véletlen, hogy az elkészült tankönyveket előszeretettel és belőlük igen sokat profitálva forgatták a főiskolai és egyetemi könyvtár szakos hallgatók is...
121. Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1991. évi munkája. = Könyvtári Figyelő, 2. Ú.f. (38 évf.) 1992. 2. sz. 205. p.
122. CSAPÓ Edit: A könyvtári informatikusok oktatása iskola-rendszeren kívül. = AV-Kommunikáció, 1993. 2. sz. 47. p.
123. U. o. A képzést 1992-ben az egri tanárképző főiskolával együttműködve is elindította a KMK. V. ö.: Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1992. évi munkája. = Könyvtári Figyelő, 3. Ú.f. (39. évf.) 1993. 2. sz. 188. p.
124. V. ö.: A művelődési ágazati szakmunkásképzésről és munkaköri szakképzésről szóló 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelet, 9. § (1-4) bek.; CSAPÓ Edit: A szakoktatási rendelet után - a megvalósulás előtt (és közben). = Könyvtári Levelező/lap, 1991. 3. 12–13. p.
125. Az éves beszámoló ide sorolja pl. a Gereben Ferenc és Nagy Attila szerkesztésében megjelent olvasásismereti szöveggyűjteményt (Olvasás és társadalom. Olvasásszociológia, olvasáslélektan, olvasáspedagógia. Szöveggyűjtemény. Budapest, OSZK KMK, 1992. 289 p.), Rónai Tamás egy tanulmánykötetét, és egy mintakatalógus továbbfejlesztését. Ld. Az OSZK KMK, 1992.: i m. 188. p.
126. Hivatalosan: 200 lapos Oklevél nyilvántartó könyv (A.Tü. 1134. r.sz. Pátria-Nyomell). A mai napig gyakran forgatjuk mindet a régebben e szakképzésekben végzetek kérésére a végzettséget bizonyító igazolások kiadásakor.
127. 2. számú melléklet a 17/1990. (XII. 20.) MKM rendelethez. A tanulmányokat záró vizsga vizsgaszabályzata. Iratkezeléssel, nyilvántartással kapcsolatos rendelkezések. 14. d) pont.
128. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1994-1998. Budapest : OSZK, 2000. 162. p.
129. Uo.
130. Ua. 163. p.
131. Ld. pl.: Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1993. évi munkája. = Könyvtári Figyelő, 3. Ú. f. (40. évf.) 1994. 2. 190. p.; Kronológia, II. kötet, 625–626., 639., 645., 656., 704., 736., 752. p.
132. A minisztérium Könyvtári osztálya lehetőségeihez mérten anyagilag is mindig támogatta az osztály tevékenységén keresztül a továbbképzés ügyét, Csapó Edit egy 1990 végén megjelent beszámolóban említette először, hogy „Az első fél-évben tanfolyamaink ingyenesek voltak, az ősztől kezdve bizonyos – csekély – összeget kérünk hallgatóinktól. Nem vagyunk nyereségérdekeltek, hiszen a befolyt összegek csak a ráfordítás egy részét fedezik.” Ld. Csapó: Bizony, 1990. 4. p.
133. 1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról. URL: http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0000001.NKM [2010. július 31.]